2020-21

BOOKS

Prof Dr. Sanjay Nagarkar

Marathi

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya
Aundh, Pune-67.

Savitribai Phule Pune University

School of Open Learning

(Distance Education Program)

M.A. [Marathi]
First Year
113

ऐतिहासिक भाषाविज्ञान आणि समाजभाषाविज्ञान

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya * Aundh, Pune-67 *

लेखक

डॉ. संजय नगरकर
प्राध्यापक व मराठी विभागप्रमुख,
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर महाविद्यालय, औंध, पुणे-६७

All rights reserved. No part of this publication which is material protected by this copyright notice may be reproduced or transmitted or utilized or stored in any form or by any means now known or hereinafter invented, electronic, digital or mechanical, including photocopying, scanning, recording or by any information storage or retrieval system, without prior written permission from the Publisher.

Information contained in this book has been published for School of Open Learning, Savitribai Phule Pune University, Pune by VIKAS Publishing House Pvt. Ltd. and has been obtained by its Authors from sources believed to be reliable and are correct to the best of their knowledge. However, the Publisher and its Authors shall in no event be liable for any errors, omissions or damages arising out of this information and specifically disclaim any implied warranties or merchantability or fitness for any particular use.

Vikas® is the registered trademark of Vikas® Publishing House Pvt. Ltd.

VIKAS® PUBLISHING HOUSE PVT. LTD.
E-28, Sector-8, Noida - 201301 (UP)
Phone: 0120-4078900 • Fax: 0120-4078999
Regd. Office: A-27, 2nd Floor, Mohan Co-operative Industrial Estate, New Delhi 1100 44
• Website: www.vikaspublishing.com • Email: helpline@vikaspublishing.com

3.2.2

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya Aundh ...-67.

M.A. [Marathi]
First Year
118

मराठी व्याकरण

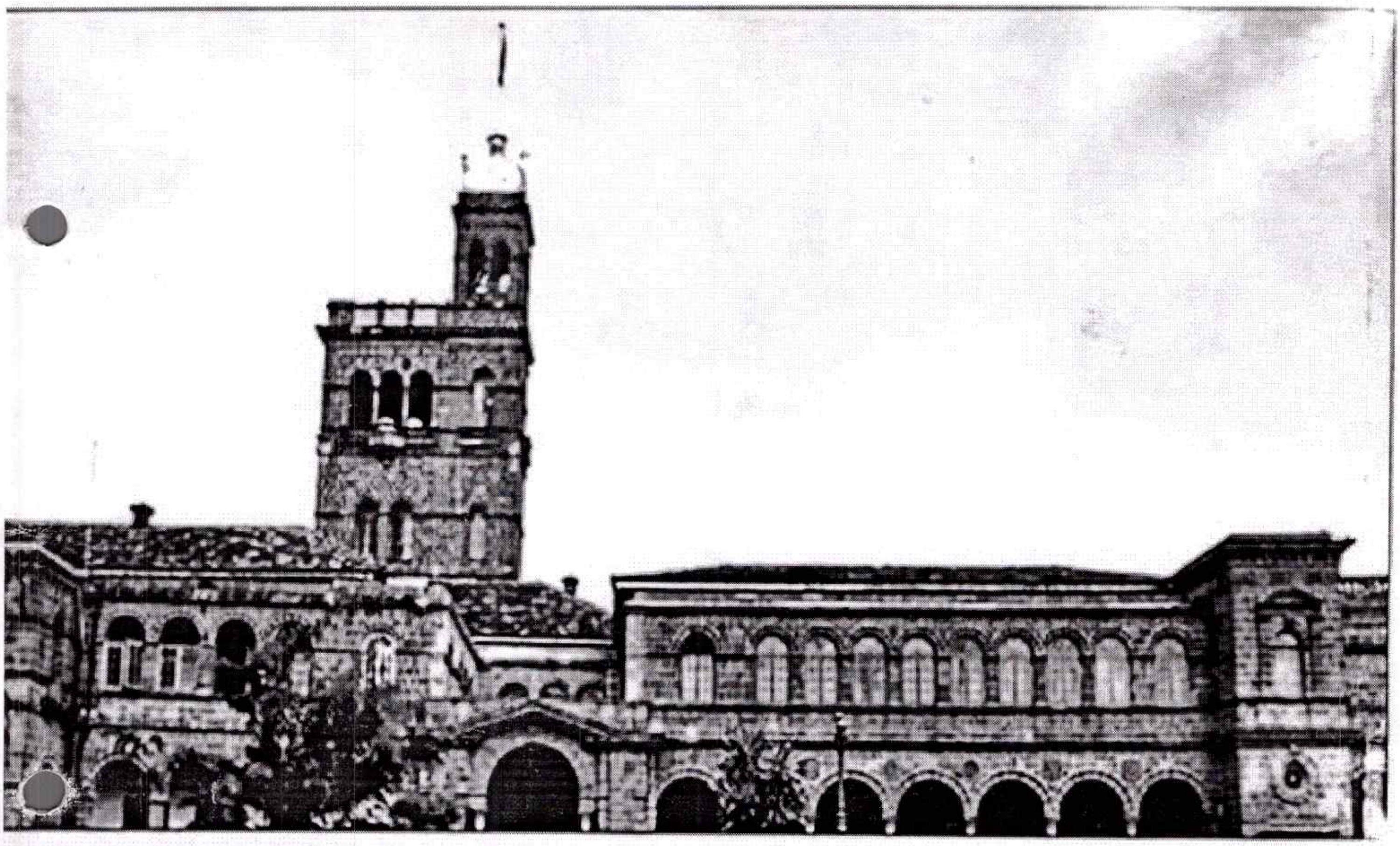

ISBN 978-93-9047

Savitribai Phule Pune University
School of Open Learning
(Distance Education Program)

Savitribai Phule Pune University

School of Open Learning

(Distance Education Program)

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya, Aundh, Pune-67.

M.A. [Marathi]
First Year
118

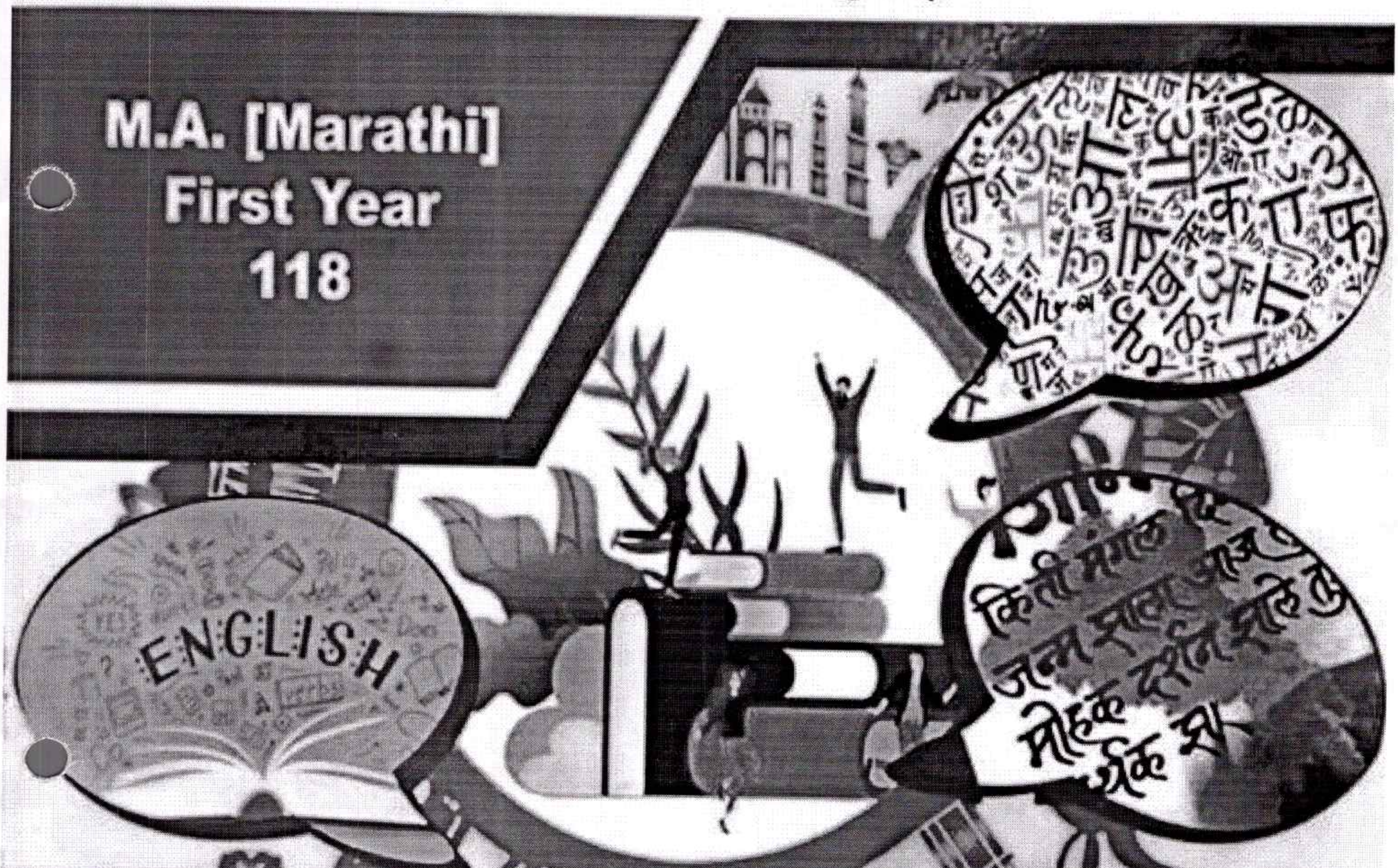

मराठी व्याकरण

★ Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya ★ Aundh, Pune-67.

लेखक
प्रा. डॉ. संजय नगरकर
(डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर महाविद्यालय, औंध, पुणे)
प्रा. सचिन कोतकर
(राधाबाई काळे महिला महाविद्यालय, अहमदनगर)

All rights reserved. No part of this publication which is material protected by this copyright notice may be reproduced or transmitted or utilized or stored in any form or by any means now known or hereinafter invented, electronic, digital or mechanical, including photocopying, scanning, recording or by any information storage or retrieval system, without prior written permission from the Publisher.

Information contained in this book has been published for School of Open Learning, Savitribai Phule Pune University, Pune by VIKAS Publishing House Pvt. Ltd. and has been obtained by its Authors from sources believed to be reliable and are correct to the best of their knowledge. However, the Publisher and its Authors shall in no event be liable for any errors, omissions or damages arising out of this information and specifically disclaim any implied warranties or merchantability or fitness for any particular use.

Vikas® is the registered trademark of Vikas® Publishing House Pvt. Ltd.

VIKAS® PUBLISHING HOUSE PVT. LTD.
E-28, Sector-8, Noida - 201301 (UP)
Phone: 0120-4078900 • Fax: 0120-4078999
Regd. Office: A-27, 2nd Floor, Mohan Co-operative Industrial Estate, New Delhi 1100 44
• Website: www.vikaspublishing.com • Email: helpline@vikaspublishing.com

Dr Rajendra Raskar

(History)

HISTORY (S-1)

(Medieval India - Sultanate Period)

S. Y. B. A. (Sem. - III)

• Dr. Rajendra Raskar

Choice Based Credit System (CBCS)

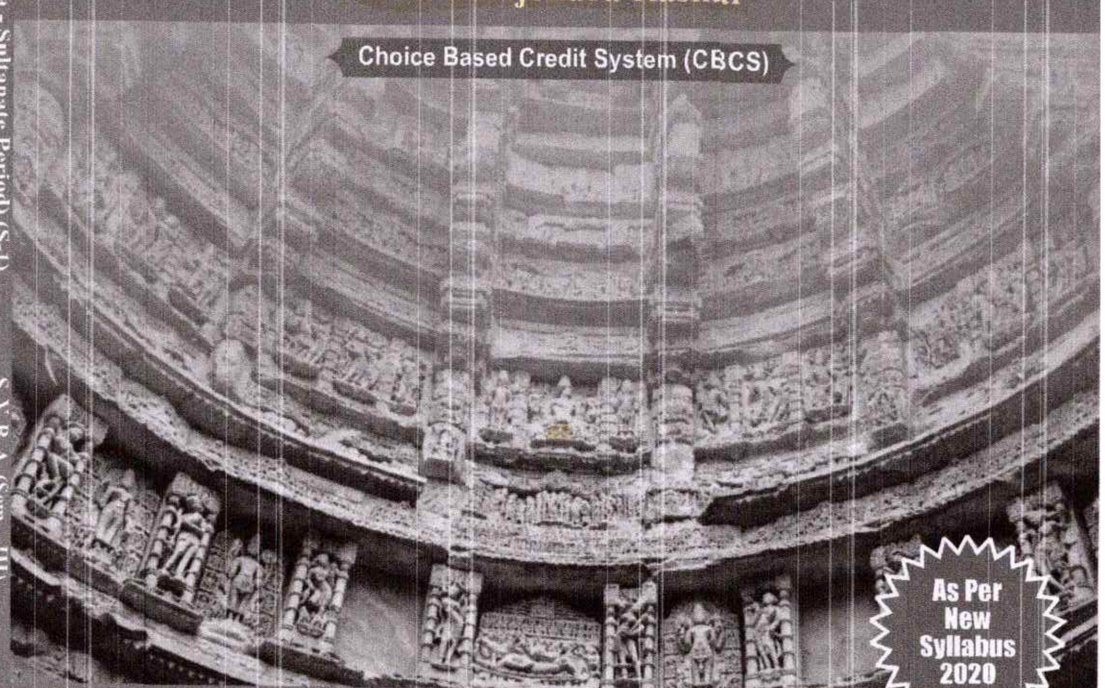

As Per New Syllabus 2020

SUCCESS PUBLICATIONS

History (Medieval India - Sultanate Period) (S-1) S. Y. B. A. (Sem. - III)

Also Available in Marathi Medium

ISBN : 978-81-946547-8-0

PT-3034

SUCCESS PUBLICATIONS

Address : Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth, Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Theatre, Pune - 30.
Ph. No. 24434662, Mobile : 9325315464
E-mail : sharpgroup31@rediffmail.com
Website : www.sharpmultinational.com

This Text Book is useful for Savitribai Phule Pune University and other Universities of Maharashtra as well as Competitive Exams.

History (S-1)

Medieval India - Sultanate Period

S. Y. B. A. (Sem. - III)

Dr. Rajendra N. Raskar

(M.A., B.Ed., Ph.D.) Member B.O.S.

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalay, Aundh, Pune.

2020

Price : 115/-

SUCCESS PUBLICATIONS

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya * Aundh, Pune-67

Published by

Dr. Rajesh M. Patne

Success Publications

Radha Krishna Apartment, 535, ShaniwarPeth,

AppaBalwantChowk, Opp. Prabhat Talkies, Pune - 411 030.

Ph. 24434662. Mobile: 9325315464.

Copyrights

With the Publisher

Printed at

Success Publications

S.No. 30/27, Laxmi Industrial Estate,

Near Prabhat News Paper, Dhayari, Pune-41.

Edition

2020

Edited By

Mr. Valmik Gaikwad

Typesetting, Layout

Miss. Harshada Nagpure

Cover Designing

Miss. Varsha Lokhande

ISBN NO : 978-81-946547-8-0

No part of this book may be reproduced or copied in any form or by any means [graphic, electronic or mechanical, including photocopying, recording, taping, or information retrieval systems] or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device, etc., without the written permission of the publishers.

Every effort has been made to avoid errors or omissions in this book. Inspite of this errors may creep in. Any mistake, error or discrepancy noted may be brought to our Notice which shall be taken care of in the next edition. It is Notified that publisher shall not be responsible for any damage or loss of action to anyone of any kind in any manner, therefrom. It is suggested to all the readers, always refer original references wherever necessary.

Preface

It is a matter of great pleasure for us to present this book to our esteemed readers. This book has been designed as standard text on 'Medieval India - Sultanate Period' (S-1) for S.Y.B.A. (History) (Sem. - III).

This book comprehensively covers the entire syllabus of S.Y.B.A. (History) Course of Savitribai Phule Pune University effective from 2020 onwards. It has been written to meet the requirements of students of S.Y.B.A. (History). Some of the special features of the book are as follows:

1. *Full coverage of the revised syllabus of S.Y.B.A. (History).*
2. *Chapter outline at the beginning of each chapter to give a bird's eye view of the topics covered in the chapter.*
3. *Point wise explanation of each topic in the chapter.*
4. *Topics are logically arranged in numbered paragraphs exactly according to the modified syllabus.*
5. *Proposed questions at the end of each chapter.*
6. *Extensive use of diagrams, tables and various forms to give visual view of key concepts and techniques.*
7. *Conversational, lucid and simple language.*

Every effort has been made to provide the readers with most up-to-date and authentic material on the subject.

We are very grateful to our publisher Mrs. and Mr. Rajesh Patne who have rendered all possible assistance in bringing out this book. We wish to acknowledge our deep gratitude to staff who have assisted and helped us in preparing this book. We will consider our efforts amply rewarded in case the book proves useful to the students and teachers of the subject.

Suggestions of readers are welcome and shall be acknowledged with gratitude.

With best wishes.

By Authors

Syllabus

History (S-1)

Medieval India - Sultanate Period

S.Y.B.A. (Sem. - III)

Unit No.	Topic	Period
1	**Foundation of the Delhi Sultanate** a) Sources of Historiography of Sultanate Period b) Invasions of Muhammad Ghori c) Foundation of Delhi Sultanate: Qutbuddin Aibak	10
2	**The early Sultans of Delhi and their contributions** a) Iltutmish b) Raziyya c) Balban	10
3	**Expansion of Sultanate** a) Alauddin Khalji: Expansion and Administrative Reforms b) Experiments of Muhammad-Bin-Tughlaq, Firuz Tughlaq: Administrative Reforms. c) The Saiyyids, the Lodis and the decline of the sultanate.	15
4	**Kingdoms of Vijayanagar and Bahamani** a) Rise of Vijayanagar Empire: Harihar, Bukka, Krishndevray b) The Emergence and expansion of the Bahamani Kingdom: Contribution of Muhmud Gawan c) Disintegration of Bahamani Kingdom	10

INDEX

History (S-1)
Medieval India - Sultanate Period
S.Y.B.A. (Sem. - III)

Unit	Topic	Page No.
1	**Foundation of the Delhi Sultanate**	**1.1 to 1.15**
	1.1 Sources of Historiography **1.2** Invasions of Muhammad Ghori **1.3** Foundation of Delhi Sultanate - Qutbuddin Aibak (1206-1210)	
2	**The Early Sultans of Delhi and their Contributions**	**2.1 to 2.20**
	2.1 Iltutmish (1211 - 1236) **2.2** Raziyya (1236-1240) **2.3** Balban (1265-1287)	
3	**Expansion of Sultanate**	**3.1 to 3.30**
	3.1 Alauddin Khilji (1296–1316) **3.2** Experiments of Mohammad-Bin-Tughluq (1325 to 1351) **3.3** Administrative Reforms of Firuz Tughluq (1351 to 1388) **3.4** Sayyid Dynasty (1414–51) **3.5** Lodi dynasty (1451–1526) **3.6** Decline of Sultanate	
4	**Kingdoms of Vijayanagar & Bahamani**	**4.1 to 4.20**
	4.1 Vijaynagar Kingdom **4.2** Bahamani Kingdom	

History

Intellectual History of Modern World

M.A. - II (Sem. - III)

Dr. Rajendra N. Raskar

Choice Based Credit System (CBCS)

As Per New Syllabus 2020

SUCCESS PUBLICATIONS

REDMI NOTE 5 PRO
MI DUAL CAMERA

This Text Book is useful for Savitribai Phule Pune University and other Universities of Maharashtra as well as Competitive Exams.

History

Intellectual History of Modern World

(HS - C8)

M.A. - I (Sem. - III)

Dr. Rajendra N. Raskar

(M.A., B.Ed., Ph.D.) Member B.O.S.

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalay, Aundh, Pune.

2019

Price : 200/-

SUCCESS PUBLICATIONS

Published by
Dr. Rajesh M. Patne
Success Publications
Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth,
Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Talkies, Pune - 411 030.
Ph. 24434662. Mobile: 9325315464.

●—●—●—●

Copyrights
With the Publishers

●—●—●—●

Printed at
Success Publications
S.No. 30/27, Laxmi Industrial Estate, Near Prabhat News Paper,
Dhayari, Pune-41.Mobile : 9028211751

●—●—●—●

Edition
2020

●—●—●—●

Edited By
Mr. Valmik Gaikwad

●—●—●—●

Typesetting, Layout
Miss. Varsha Lokhande

●—●—●—●

Cover Designing
Miss. Bhagyashri Dubal

●—●—●—●

ISBN NO. – 978-93-87020-51-1

No part of this book may be reproduced or copied in any form or by any means [graphic, electronic or mechanical, including photocopying, recording, taping, or information retrieval systems] or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device, etc., without the written permission of the publishers.
Every effort has been made to avoid errors or omissions in this book. In spite of this errors may creep in. Any mistake, error or discrepancy noted may be brought to our Notice which shall be taken care of in the next edition. It is Notified that publisher shall not be responsible for any damage or loss of action to anyone of any kind in any manner, therefrom. It is suggested to all the readers, always refer original references wherever necessary.

Preface

It is a matter of great pleasure for us to present this book to our esteemed readers. This book has been designed as standard text on 'Medieval India: Mughal Period' (S-1) for S.Y.B.A. (History) (Sem. - IV).

This book comprehensively covers the entire syllabus of S.Y.B.A. (History) Course of Savitribai Phule Pune University effective from 2020 onwards. It has been written to meet the requirements of students of S.Y.B.A. (History). Some of the special features of the book are as follows:

1. *Full coverage of the revised syllabus of S.Y.B.A. (History).*
2. *Chapter outline at the beginning of each chapter to give a bird's eye view of the topics covered in the chapter.*
3. *Point wise explanation of each topic in the chapter.*
4. *Topics are logically arranged in numbered paragraphs exactly according to the modified syllabus.*
5. *Proposed questions at the end of each chapter.*
6. *Extensive use of diagrams, tables and various forms to give visual view of key concepts and techniques.*
7. *Conversational, lucid and simple language.*

Every effort has been made to provide the readers with most up-to-date and authentic material on the subject.

We are very grateful to our publisher Mrs. and Mr. Rajesh Patne who have rendered all possible assistance in bringing out this book. We wish to acknowledge our deep gratitude to staff that has assisted and helped us in preparing this book. We will consider our efforts amply rewarded in case the book proves useful to the students and teachers of the subject.

Suggestions of readers are welcome and shall be acknowledged with gratitude.

With best wishes.

By Authors

Syllabus

History (S-1)
Medieval India: Mughal Period
S.Y.B.A. (Sem. - IV)

Unit No.	Topic	Period
1	**Foundation of Mughal Empire** a) Sources of Historiography of Mughal Period b) Babur: The Foundation of Mughals Empire c) Humayun Struggle with Sher Shah Suri. Sher Shah: administrative reforms	10
2	**The Consolidation of the Mughal Empire** a) Akbar: Extent of the Mughal Empire, Mansabdari System, Religious Policy b) Expansion: Deccan Policy of Jahangir and Shah Jahan c) The reign of Aurangzeb: Rajput Policy, Ahom conflicts, Sikh Policy, Deccan expeditions	15
3	**Administrative Systems** a) Central and Provincial Administration b) Revenue System c) Judicial System, Military administration	10
4	**Economy, Society and Culture** a) Economy: Agriculture, trade and industry b) Society: Caste system, position of women, Bhakti and Sufi movement. c) Culture: Science and Technology.	10

INDEX

History (S-1)
Medieval India: Mughal Period
S.Y.B.A. (Sem. - IV)

Unit	Topic	Page No.
1	**Foundation of Mughal Empire**	**1.1 to 1.34**
	1.1 Sources of Historiography of Mughal Period 1.2 Babur 1.3 Humayun Struggle with Sher Shah Sur	
2	**The Consolidation of the Mughal Empire**	**2.1 to 2.41**
	2.1 Akbar 2.2 Expansion of Mughal Empire 2.3 The Reign of Aurangzeb	
3	**Administrative Systems**	**3.1 to 3.17**
	3.1 Central and Provincial Administration 3.2 Revenue System 3.3 Judicial System 3.4 Military Administration	
4	**Economy, Society and Culture**	**4.1 to 4.30**
	4.1 Economy 4.2 Society 4.3 Culture	

Book is in Marathi followed Information is in Marathi

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya

इतिहास

आधुनिक जगाचा वैचारिक इतिहास

M.A. II. (Sem. - III)

◆ Dr. Rajendra Raskar ◆ Dr. Pragati Balajirao Marakwar

Choice Based Credit System (CBCS)

As Per New Syllabus 2020

SUCCESS PUBLICATIONS

REDMI NOTE 5 PRO
MI DUAL CAMERA

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या जून २०२० पासून सुरू झालेल्या एम. ए. च्या
इतिहास (आधुनिक जगाचा वैचारिक इतिहास) (HS-C8) या विषयाच्या अभ्यासक्रमासाठी
व इतर विद्यापीठांच्या संबंधित अभ्यासक्रमासाठी उपयुक्त पुस्तक

इतिहास

(आधुनिक जगाचा वैचारिक इतिहास)

(HS-C8)

M. A. - II (Sem. - III)

Dr. Rajendra N. Raskar
(M.A., B.Ed., Ph.D.) Member B.O.S.
Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalay, Aundh, Pune.

Dr. Pragati Balajirao Marakwar
(M.A., Ph.D.)
L.V.H. College, Panchavati, Nashik.

२०२०

किंमत रु. १९५/-

SUCCESS PUBLICATIONS

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya * Aundh, Pune-67 *

प्रकाशक :
डॉ. राजेश पाटणे
सक्सेस पब्लिकेशन्स
राधाकृष्ण अपार्टमेंट, ५३५ शनिवार पेठ,
आप्पा बळवंत चौक, प्रभात टॉकिज समोर, पुणे ४११ ०३०
फोन नं : ०२०-२४४३४६६२
मोबा. - ९३२५३१५४६४

© प्रकाशकाधिन

मुद्रक :
सक्सेस पब्लिकेशन्स
स. न. ३०/२७, लक्ष्मी इंडस्ट्रियल इस्टेट
प्रभात न्यूज पेपर जवळ, धायरी, पुणे : ४११ ०४१

आवृत्ती
२०२०

संपादक
श्री. वाल्मिक गायकवाड

अक्षरजुळणी :
वर्षा लोखंडे

मुखपृष्ठ :
वर्षा लोखंडे

ISBN NO. - 978-93-87020-90-0

No part of this book may be reproduced or copied in any form or by any means [graphic, electronic or mechanical, including photocopying, recording, taping, or information retrieval systems] or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device, etc., without the written permission of the publishers.
Every effort has been made to avoid errors or omissions in this book. Inspite of this errors may creep in. Any mistake, error or discrepancy noted may be brought to our Notice which shall be taken care of in the next edition. It is Notified that publisher shall not be responsible for any damage or loss of action to anyone of any kind in any manner, therefrom. It is suggested to all the readers, always refer original references wherever necessary.

प्रस्तावना

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या एम.ए. या शैक्षणिक वर्षासाठीच्या अभ्यासक्रमात या वर्षापासून सुधारणा करण्यात आली आहे. इतिहास (आधुनिक जगाचा वैचारिक इतिहास) (HS-C8) या पेपरच्या अभ्यासक्रमात करण्यात आलेल्या सुधारणांची जून २०२० पासून अंमलबजावणी होत आहे. या सुधारित अभ्यासक्रमासाठी उपयुक्त असलेले पुस्तक आपल्या हाती देताना विशेष आनंद होत आहे. प्रस्तुत पुस्तकात आधुनिक जगाचा वैचारिक इतिहासाबाबत महत्त्वपूर्ण विवेचन करण्यात आले आहे. त्यामुळे या पुस्तकाचे स्वागत विद्यार्थी व प्राध्यापक करतील हा विश्वास आहे.

पुस्तकाच्या सुरूवातीला मानवतावाद आणि पुनरूज्जीवन या संकल्पना स्पष्ट करण्यात आलेल्या आहे. पुनरूज्जीवनाच्या कालखंडात जगाच्या इतिहासात आमूलाग्र बदल घडून आले. हे बदल तत्त्वज्ञान, कला, स्थापत्य व साहित्य अशा सर्वच क्षेत्रात जाणवतात. त्यामुळे तत्कालीन तत्त्वज्ञान, कला, स्थापत्य व साहित्य यांचा अभ्यास करण्यात आला आहे. धर्मसुधारणा व प्रतिधर्मसुधारणा या घटकांबाबत माहिती देण्यात आली आहे. तसेच याकाळातील ल्युथरॅनिझम, केल्विनिझम व अँग्लिकॅनिझम या विचारप्रवाहांविषयी स्पष्टीकरण देण्यात आले आहे. कोपरनिकस, गॅलिलियो व न्युटन यांच्या विचारांच्या आधारे घडून आलेल्या शास्त्रीय क्रांतीचा आढावा घेण्यात आला आहे. प्रबोधन युग व फ्रेंच राज्यक्रांती या घटना जगाच्या इतिहासास वैचारिक समृद्धी देणाऱ्या ठरल्या आहेत. त्यामुळे प्रबोधन व फ्रेंच राज्यक्रांतीबाबत माहिती जाणून घेण्यात आली आहे. तसेच या काळात उदयास आलेल्या स्वातंत्र्य, समता, बंधुता व तार्किक आधुनिकता या संकल्पना स्पष्ट करण्यात आल्या आहेत. प्रबोधनोत्तर काळात उदयास आलेल्या उदारमतवाद, भांडवलशाही, वसाहतवाद, राष्ट्रवाद व मार्क्सवाद या विचारसरणीचा सविस्तरपणे आढावा घेण्यात आला आहे तर पुस्तकाच्या शेवटच्या प्रकरणात लोकशाही, सर्वंकषवाद, अस्तित्ववाद, स्त्रीवाद व उत्तर आधुनिकतावाद या विसाव्या शतकातील संकल्पनांची माहिती देण्यात आली आहे. एकूणच आधुनिक जगाच्या वैचारिक इतिहसाची मीमांसा करणारे हे एक उपयुक्त पुस्तक आहे.

पुस्तक लेखनासाठी अनेक संदर्भ ग्रंथांची मदत झाली. पुस्तक लेखनाच्या बाबतीत महाविद्यालयाचे प्राचार्य, व्यवस्थापन सदस्य, सहकारी प्राध्यापक व प्राध्यापकेतर कर्मचारी, अभ्यासमंडळ सदस्य, विविध ग्रंथालयाचे ग्रंथपाल, विविध महाविद्यालयातील प्राध्यापक मित्र यांचे सहकार्य व प्रोत्साहन मिळाले. संदर्भ ग्रंथांच्या लेखकांसहीत इतर सर्वांविषयी आम्ही कृतज्ञता व्यक्त करतो. तसेच पुस्तकाचे प्रकाशक डॉ. राजेश पाटणे व सौ. विद्या पाटणे आणि सक्सेस पब्लिकेशन मधील कर्मचारी वर्ग यांच्याविषयी देखील आम्ही कृतज्ञता व्यक्त करतो.

With best wishes.

By Author

Dr. Babasaheb Ambedkar Ma...

Syllabus

M. A. - II (Sem. - III) History

(Intellectual History of Modern World) (HS-C8)

Unit	Contents
1.	**Humanism and Renaissance** **a.** Philosophy **b.** Art and Architecture **c.** Literature
2.	**Protestant Reformation and Counter-reformation** **a.** Lutheranism **b.** Calvinism **c.** Anglicanism
3.	**Revolution in Scientific thinking** **a.** Copernican Revolution **b.** Galilean Revolution **c.** Newtonian Revolution
4.	**Enlightenment and the French Revolution** **a.** Liberty **b.** Equality **c.** Fraternity **d.** Rational Modernity
5.	**Post-enlightenment Ideas** **a.** Liberalism **b.** Capitalism **c.** Colonialism **d.** Nationalism **e.** Marxism
6.	**Twentieth Century Ideas** **a.** Democracy **b.** Totalitarianism **c.** Existentialism **d.** Feminism **d.** Post-modernism

Babasaheb Ambedkar

❖ अनुक्रमणिका ❖

१.	मानवतावाद आणि पुनरूज्जीवन	१.१ ते १.२५
	◣ १.१ मानवतावाद	
	◣ १.२ पुनरूज्जीवन	
	◣ १.३ तत्त्वज्ञान	
	◣ १.४ कला आणि स्थापत्त्य	
	◣ १.५ साहित्य	
२.	धर्मसुधारणा आणि प्रतिधर्मसुधारणा	२.१ ते २.२२
	◣ २.१ धर्मसुधारणा चळवळ	
	◣ २.२ प्रतिधर्मसुधारणा	
	◣ २.३ ल्युथरॅनिझम	
	◣ २.४ केल्विनिझम	
	◣ २.५ ॲग्लिकॅनिझम	
३.	शास्त्रीय विचारांमधील क्रांती	३.१ ते ३.८
	◣ ३.१ कोपरनिकन क्रांती	
	◣ ३.२ गॅलिलियन क्रांती	
	◣ ३.३ न्यूटोनियन क्रांती	

	◣ ५.५ मार्क्सवाद	
६.	२० व्या शतकातील संकल्पना	६.१ ते ६.३२
	◣ ६.१ लोकशाही	
	◣ ६.२ सर्वंकषवाद	
	◣ ६.३ अस्तित्त्ववाद	
	◣ ६.४ स्त्रीवाद	
	◣ ६.५ उत्तर आधुनिकतावाद	

इतिहास (G-2)

(मराठ्यांचा इतिहास : १६३० - १७[illegible])

S. Y. B. A. (Sem. - III)

● Dr. Rajendra Raskar ● Dr. Pragati B. Marakwar

Choice Based Credit System (CBCS)

As Per New Syllabus 2020

SUCCESS PUBLICATIONS

REDMI NOTE 5 PRO
MI DUAL CAMERA

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या जून २०२० पासून सुरू झालेल्या एस. वाय. बी. ए. च्या
इतिहास (मराठ्यांचा इतिहास - १७०७ ते १८१८) या विषयाच्या अभ्यासक्रमासाठी व
इतर विद्यापीठांच्या संबंधित अभ्यासक्रमासाठी उपयुक्त पुस्तक

इतिहास (G-2)

मराठ्यांचा इतिहास (१७०७–१८१८)

(S. Y. B. A.) (Sem. - IV)

Dr. Rajendra N. Raskar

(M.A., B.Ed., Ph.D.) Member B.O.S.

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalay, Aundh, Pune.

Dr. Pragati Balajirao Marakwar

(M.A., Ph.D.)

L.V.H. College, Panchavati, Nashik.

२०२०

किंमत रु. ११५/-

SUCCESS PUBLICATIONS

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya, Aundh, Pune-7

प्रकाशक :
डॉ. राजेश पाटणे
सक्सेस पब्लिकेशन्स
राधाकृष्ण अपार्टमेंट, ५३५ शनिवार पेठ,
आप्पा बळवंत चौक, प्रभात टॉकिज समोर, पुणे ४११ ०३०
फोन नं : ०२०-२४४३४६६२
मोबा. - ९३२५३१५४६४

© प्रकाशकाधिन

मुद्रक :
सक्सेस पब्लिकेशन्स
स. न. ३०/२७, लक्ष्मी इंडस्ट्रियल इस्टेट
प्रभात न्यूज पेपर जवळ, धायरी, पुणे : ४११ ०४१

आवृत्ती
२०२०

संपादक
श्री. वाल्मिक गायकवाड

अक्षरजुळणी :
कु. वर्षा लोखंडे

मुखपृष्ठ :
कु. वर्षा लोखंडे

ISBN NO : 978-81-946881-5-0

No part of this book may be reproduced or copied in any form or by any means [graphic, electronic or mechanical, including photocopying, recording, taping, or information retrieval systems] or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device, etc., without the written permission of the publishers.
Every effort has been made to avoid errors or omissions in this book. Inspite of this errors may creep in. Any mistake, error or discrepancy noted may be brought to our Notice which shall be taken care of in the next edition. It is Notified that publisher shall not be responsible for any damage or loss of action to anyone of any kind in any manner, therefrom. It is suggested to all the readers, always refer original references wherever necessary.

प्रस्तावना

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या एस. वाय. बी. ए. या शैक्षणिक वर्षासाठीच्या अभ्यासक्रमात या वर्षापासून सुधारणा करण्यात आली आहे तसेच सेमिस्टर पॅटर्न अवलंबण्यात आला आहे. इतिहास (G-2) (मराठ्यांचा इतिहास - १६३०-१७०७) या पेपरच्या अभ्यासक्रमात सुचविण्यात आलेल्या सुधारणांची अंमलबजावणी जून २०२० पासून होत आहे. या सुधारित अभ्यासक्रमासाठी उपयुक्त असलेले पुस्तक आपल्या हाती देताना विशेष आनंद होत आहे. मराठ्यांच्या इतिहासाबाबत अनेक संदर्भ ग्रंथ प्रकाशित झालेले आहेत. मात्र, हे पुस्तक शिवकालीन इतिहासावर प्रकाश टाकणारे एक उपयुक्त पुस्तक आहे.

पुस्तकाच्या सुरूवातीला मराठी सत्तेचे एकीकरण आणि विस्तार याबाबत माहिती जाणून घेण्यात आली आहे. महाराणी ताराबाई व शाहू महाराज यांच्यातील संघर्ष अभ्यासण्यात आला आहे. पेशव्यांचा उदय कसा झाला? आणि बाळाजी विश्वनाथांची कामगिरी विशद करण्यात आली आहे तसेच पहिले बाजीराव पेशवे यांची योग्यता व कारकीर्द स्पष्ट करण्यात आली आहे. दुसऱ्या प्रकरणात मराठी सत्तेचे सबलीकरण व पानिपतचे तिसरे युद्ध याबाबत सविस्तर विवेचन करण्यात आले आहे. मराठा साम्राज्यास लागलेली उतरती कळा आणि पानिपतच्या लढाईत मराठ्यांचा झालेला पराभव याचे तपशिलवार स्पष्टीकरण तिसऱ्या प्रकरणात करण्यात आले आहे. मराठ्यांच्या केवळ राजकीय इतिहासावरच हे पुस्तक प्रकाश टाकत नाही तर आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक इतिहासाबाबत देखील विचारमंथन करण्यात आले आहे. या कालखंडात उद्योग, व्यवसाय, शेती, व्यापार यांचा विकास कसा घडून आला याची माहिती पुरविण्यात आली आहे. तसेच समाजातील जाती व्यवस्था आणि स्त्रियांची स्थिती यावर प्रकाश टाकण्यात आला आहे. एकूणच मराठाकालीन ऐतिहासिक घटनांची मिमांसा करणारे हे एक उपयुक्त पुस्तक आहे.

पुस्तक लेखनासाठी अनेक संदर्भ ग्रंथांची मदत झाली. पुस्तक लेखनाच्या बाबतीत महाविद्यालयाचे प्राचार्य, व्यवस्थापन सदस्य, सहकारी प्राध्यापक व प्राध्यापकेतर कर्मचारी, अभ्यासमंडळ सदस्य, विविध ग्रंथालयाचे ग्रंथपाल, विविध महाविद्यालयातील प्राध्यापक मित्र यांचे सहकार्य व प्रोत्साहन मिळाले. संदर्भ ग्रंथांच्या लेखकांसहीत इतर सर्वांविषयी आम्ही कृतज्ञता व्यक्त करतो. तसेच पुस्तकाचे प्रकाशक डॉ. राजेश पाटणे व सौ. विद्या पाटणे आणि सक्सेस पब्लिकेशन मधील कर्मचारी वर्ग यांच्याविषयी देखील आम्ही कृतज्ञता व्यक्त करतो.

With best wishes.

By Author

Syllabus

History (G-2)
History of the Marathas: (1707-1818)
S.Y.B.A. (Sem. - IV)

Unit	Contents	Lectures
I	**Consolidation and Expansion of the Maratha Power** **a)** Conflict between Maharani Tarabai and Chhatrapati Shahu Maharaj **b)** Rise of the Peshwas: Balaji Vishwanath- Chauthai and Sardeshmukhi **c)** Peshwa Bajirao I: South and North Expedition	12
II	**Strengthening of the Maratha Power** **a)** Peshwa Balaji Bajirao (Nanasaheb) **b)** Third Battle of Panipat: Causes and Consequences **c)** Causes of the defeat of the Marathas	10
III	**Post Panipat Revival and Downfall** **a)** Peshwa Madhavrao - I **b)** Barbhai Council: Role of Mahadji Shinde and Nana Phadanvis **c)** Downfall of Maratha Power	11
IV	**Administration and Society during Peshwa Period** **a)** Maratha Confederacy **b)** Economic Condition **c)** Society: Caste System and Position of Women	12

❖ अनुक्रमणिका ❖

१.	मराठा सत्तेचे एकीकरण आणि विस्तार ☐ १.१ महाराणी ताराबाई आणि छत्रपती शाहू महाराज ☐ १.२ पेशव्यांचा उदय ☐ १.३ पेशवे बाजीराव (पहिले)	१.१ ते १.१८
२.	मराठी सत्तेचे सबलीकरण ☐ २.१ पेशवे बाळाजी बाजीराव (नानासाहेब पेशवे) ☐ २.२ पानिपतचे तिसरे युद्ध	२.१ ते २.१६
३.	पानिपतोत्तर पुनरूत्थान आणि ऱ्हास ☐ ३.१ पेशवे माधवराव (पहिले) ☐ ३.२ बारभाई मंडळ ☐ ३.३ मराठा सत्तेचा ऱ्हास	३.१ ते ३.२४
४.	पेशवेकालीन प्रशासन आणि समाज ☐ ४.१ मराठा मंडळ ☐ ४.२ आर्थिक स्थिती ☐ ४.३ समाजव्यवस्था	४.१ ते ४.२८

Book is in Marathi followed Information is in Marathi

Dr. Atul Chaure

Marathi

Book is in Marathi followed Information is in Marathi

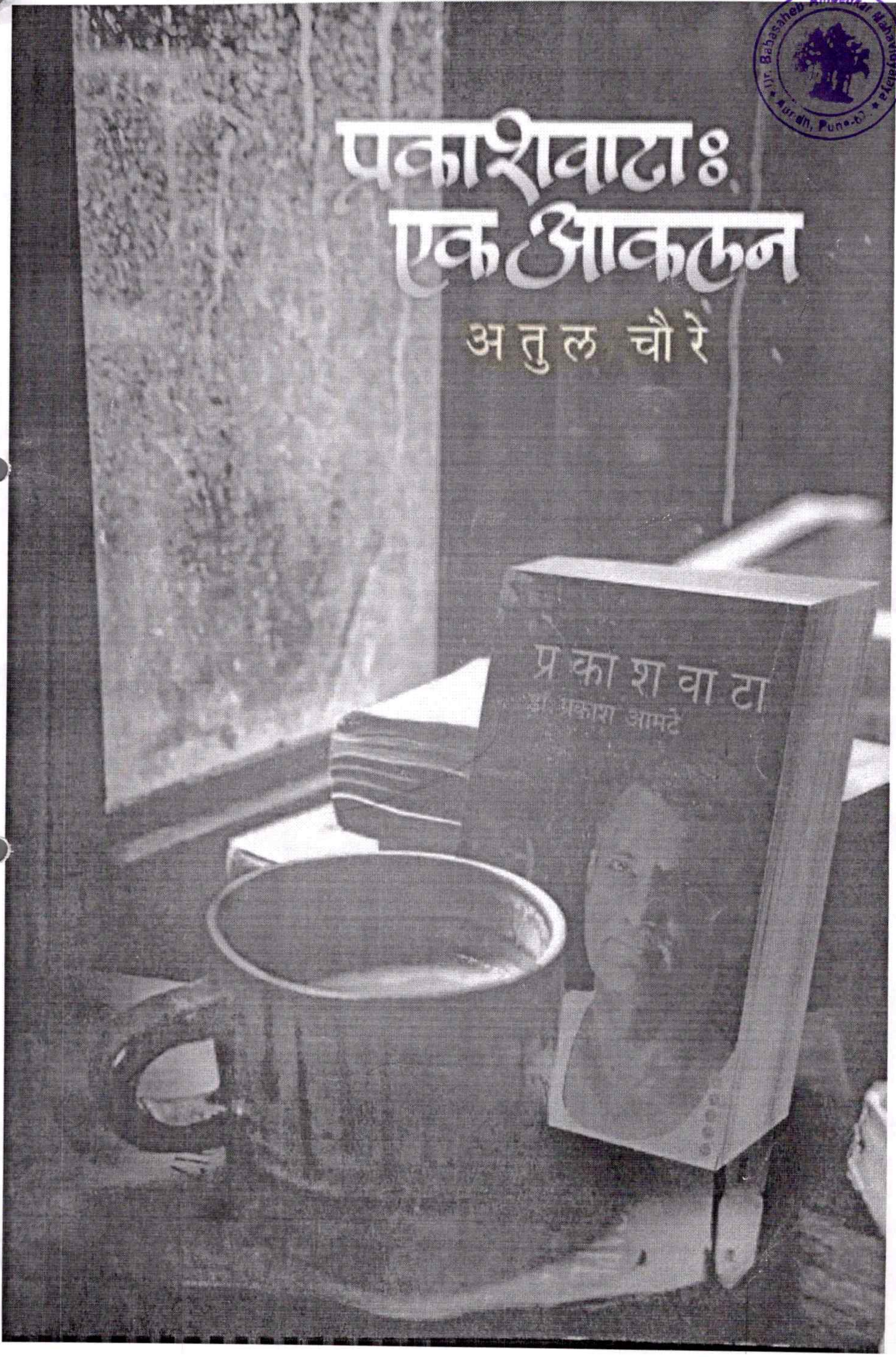

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya
Aundh, Pune-67

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya
Aundh, Pune-67.

ISBN : 978-93-84470-50-0

प्रकाशवाटा : एक आकलन - अतुल चौरे

Prakashvata : Ek Akalan - Atul Choure

प्रकाशक
बाळासाहेब घोंगडे,
कविता घोंगडे,
अक्षरवाङ्मय प्रकाशन,
धायरी, बेनकरनगर, पुणे ४११ ०४१.
संवाद : ९८३४०३२०१५

© शीतल चौरे

पहिली आवृत्ती
१९ मार्च २०१९

मुखपृष्ठ
प्रदीप खेतमर, पुणे

मुद्रितशोधन
सुवर्णा कांचन
गणेश चौधरी

मुद्रक
बालाजी एंटरप्रायझेस, पुणे-४१

मूल्य
१२० /-

Dr. Babasaheb ... Mahavidyalaya
Aundh, Pune-67.

अक्षरबंध
प्रकाशन

आधुनिक साहित्यप्रकार कादंबरी :

रारंग ढांग

डॉ. हरेश शेळके ▪ डॉ. गीतांजली चिने
डॉ. अतुल चौरे

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya
Aundh, Pune-67.

अक्षरवेध
प्रकाशन

आधुनिक साहित्यप्रकार कादंबरी : रारंग ढांग
© सुरक्षित

• प्रकाशक •
अक्षरवेध प्रकाशन
502, लक्ष्मीनारायण टॉवर्स, निलायम टॉकीजजवळ, पर्वती, सदाशिव पेठ, पुणे.

• प्रमुख वितरक •
प्रशांत बुक हाऊस
3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव 425001.
फोन : 0257-2235520, 2232800 मो. 9421636460

• अक्षरजुळवणी •
अक्षरवेध प्रकाशन, पुणे

आवृत्ती : सप्टेंबर 2020
आयएसबीएन : 978-93-89493-34-4
किंमत : ₹ 175/-

e -Book s are available online at kopykitab.com

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पूनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya * Aundh, Pune-67

मराठीतील वैचारिक साहित्य
आणि
साहित्याचा सामाजिकदृष्टीने अभ्यास

M.A (Marathi)
Second Year
MAR 214

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

School of Open Learning
(Distance Education Program)

CS CamScanner

लेखक -

प्रा. डॉ. विश्वाधार देशमुख
सहयोगी प्राध्यापक
यशवंत महाविद्यालय, नांदेड.
ईमेल - vishvadhard@gmail.com / मो.नं. ९८६०२४०२७८

प्रा. डॉ. अतुल चौरे
सहाय्यक प्राध्यापक
रयत शिक्षण संस्थेचे, एस.एम. जोशी कॉलेज, हडपसर, पुणे-२८
ई-मेल : choureatul.paru@gmail.com. / मो.नं. ८१६९४२४५१७

प्रा. डॉ. हरेश शेळके
सहाय्यक प्राध्यापक
न्यू. आर्टस, कॉमर्स ॲन्ड सायन्स कॉलेज, पारनेर, जि. अहमदनगर-४११४३०२
ई-मेल : hareshelke@gmail.com. / मो.नं. ९७६७१७६६५१

डॉ. पुरुषोत्तम सदानंद तायडे
सहाय्यक प्राध्यापक
कला आणि वाणिज्य महाविद्यालय, मखमलाबाद नाशिक.
मो.नं. ९८२३००८६१४

All rights reserved. No part of this publication which is material protected by this copyright notice may be reproduced or transmitted or utilized or stored in any form or by any means now known or hereinafter invented, electronic, digital or mechanical, including photocopying, scanning, recording or by any information storage or retrieval system, without prior written permission from the Publisher.

Information contained in this book has been published for School of Open Learning, Savitribai Phule Pune University, Pune by VIKAS Publishing House Pvt. Ltd. and has been obtained by its Authors from sources believed to be reliable and are correct to the best of their knowledge. However, the Publisher and its Authors shall in no event be liable for any errors, omissions or damages arising out of this information and specifically disclaim any implied warranties or merchantability or fitness for any particular use.

VIKAS®

Vikas® is the registered trademark of Vikas® Publishing House Pvt. Ltd.

VIKAS® PUBLISHING HOUSE PVT. LTD.
E-28, Sector-8, Noida - 201301 (UP)
Phone: 0120-4078900 • Fax: 0120-4078999
Regd. Office: A-27, 2nd Floor, Mohan Co-operative Industrial Estate, New Delhi 1100 44
• Website: www.vikaspublishing.com • Email: helpline@vikaspublishing.com

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya * Aundh, Pune-67

CamScanner

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya * Aundh, Pune-07 *

भाषिक कौशल्य विकास

डॉ. हरेश शेळके ▪ डॉ. गीतांजली चिने ▪ डॉ. अतुल चौरे

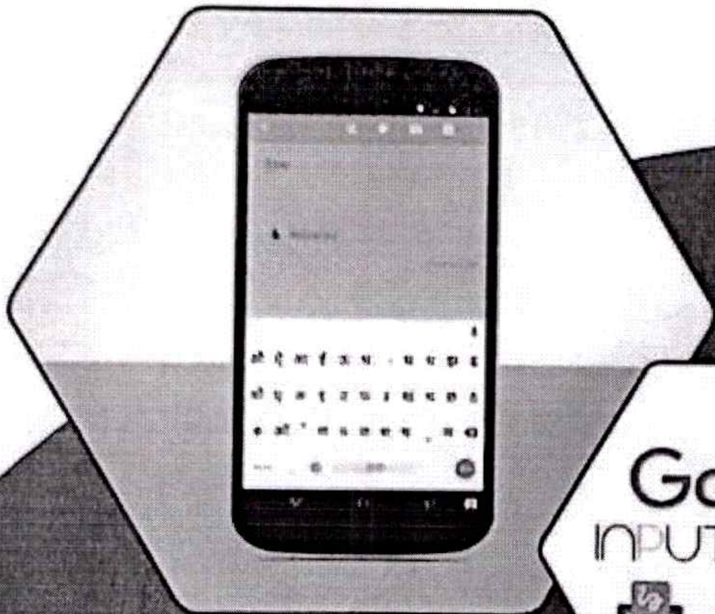

Google
INPUT TOOLS
Offline Installer
DOWNLOAD

- संगणक आणि मोबाईलवर युनिकोडमधून मराठी मुद्रण
- कळफलक प्रकार : इनस्क्रिप्ट, फोनेटिक
- मराठी टंकलेखन आणि युनिकोडचा वापर : गुगल इनपुट, मायक्रोसॉफ्ट इनपुट व इतर साधने
- गुगल साधनांचा अध्ययनातील वापर

अक्षरवेध
प्रकाशन

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya
Aundh, Pune-67.

अक्षरवेध
प्रकाशन

भाषिक कौशल्य विकास

Bhashik Kaushalya Vikas

© सुरक्षित

• प्रकाशक •

अक्षरवेध प्रकाशन

502, लक्ष्मीनारायण टॉवर्स, निलायम टॉकीजजवळ, पर्वती, सदाशिव पेठ, पुणे.

• प्रमुख वितरक •

प्रशांत बुक हाऊस

3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव 425001.

फोन : 0257-2235520, 2232800 मो. 9421636460

• अक्षरजुळवणी •

अक्षरवेध प्रकाशन, पुणे

आवृत्ती : सप्टेंबर 2020

आयएसबीएन : 978-93-89493-35-1

किंमत : ₹ 125/-

e -Book s are available online at kopykitab.com

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पूनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

Kushal Pakhle

All Semesters Available

ISBN : 978-93-87020-62-7

PT-3718

SUCCESS PUBLICATIONS
Address : Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth, Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Theatre, Pune - 30.
Ph. No. 24434662, Mobile : 9325315464
E-mail : sharpgroup31@rediffmail.com
Website : www.sharpmultinational.com

Retail Management (DSE-A 306 MM) S.Y.B.B.A. (Sem. - III)

RETAIL MANAGEMENT

(DSE- B 306 MM)

S.Y.B.B.A. (Sem. - III)

♦ Mr. Kushal Pakhale

Choice Based Credit System (CBCS)

As Per New Syllabus 2020

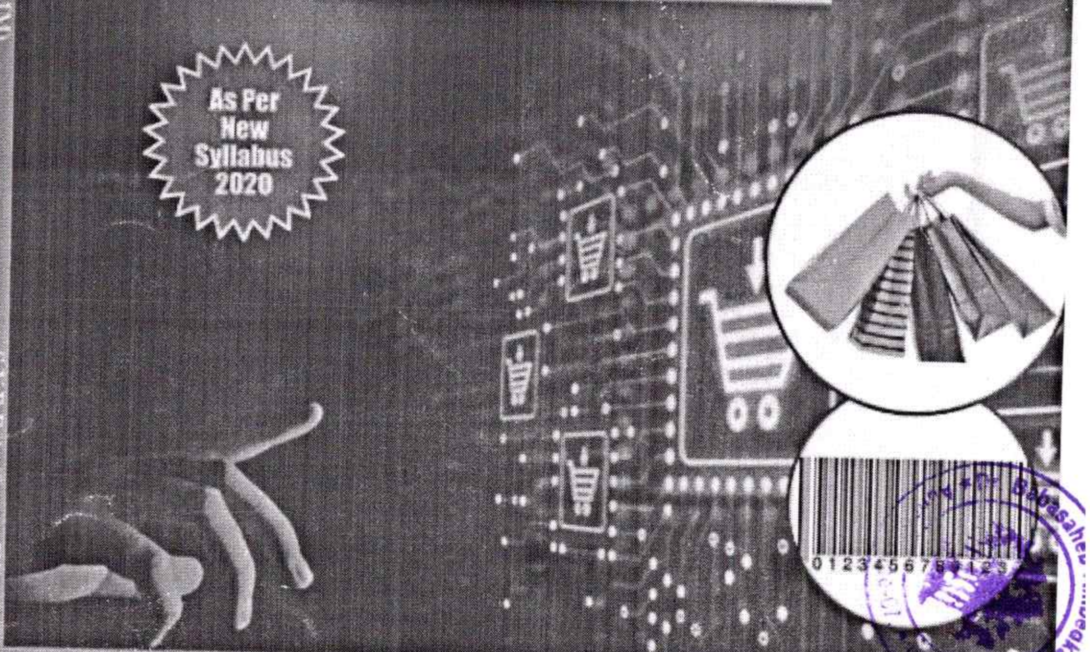

SUCCESS PUBLICATIONS

3.2.2

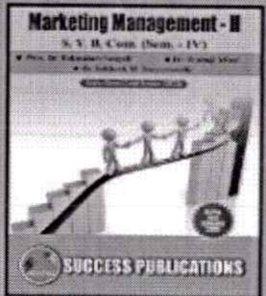

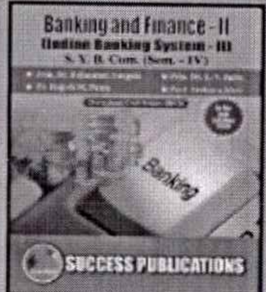

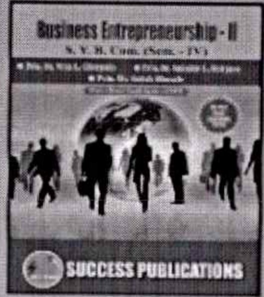

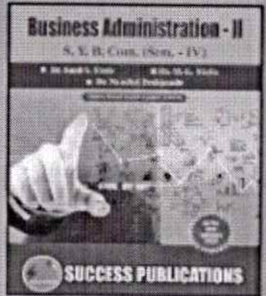

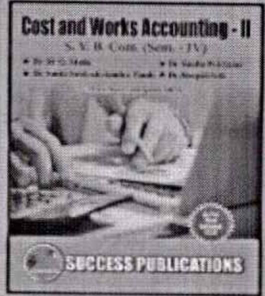

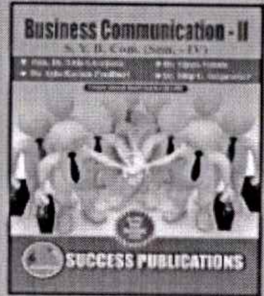

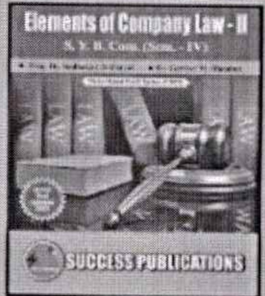

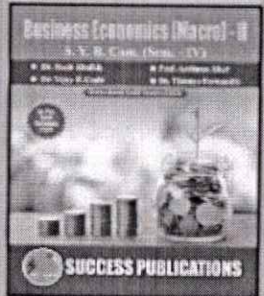

ISBN : 978-93-89739-88-6

SUCCESS PUBLICATIONS PT-3348

Address : Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth,
Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Theatre, Pune - 30.
Ph. No. 24434662, Mobile : 9325315464
E-mail : sharpgroup31@rediffmail.com
Website : www.sharpmultinational.com

CORPORATE ACCOUNTING - II S. Y. B. Com. (Sem. - IV)

CORPORATE ACCOUNTING - II

S. Y. B. Com. (Sem. - IV)

- Dr. Arun Gaikwad
- Dr. Govind M. Dumbre
- Dr. Yashodhan Mithare
- Prin. Dr. Sadashiv L. Shirgave
- Mr. Kushal Pakhale

Choice Based Credit System (CBCS)

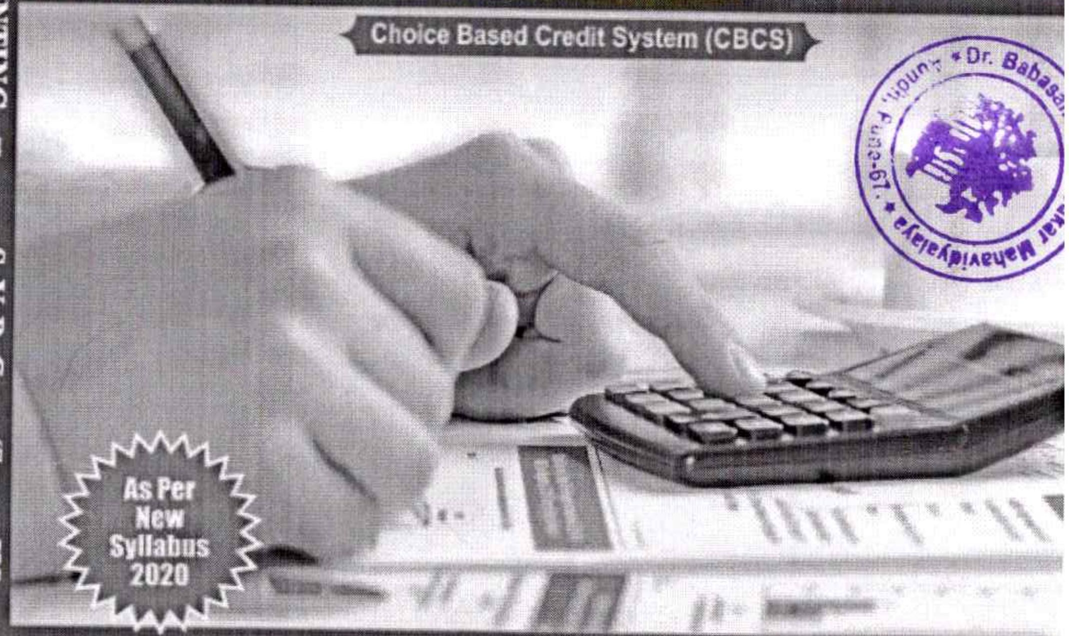

As Per New Syllabus 2020

SUCCESS PUBLICATIONS

About the Book

This book of ***"Business Communication-II"*** provides basic concepts related to communication and different forms of communication skills. Every attempt has been made to give this book an impressive and convenient look. The book is enriched with exercises and model papers to facilitate proper understanding of the subject. Moreover, figures, tables, and index have been used in the book to make students understand the text easily and effectively. This book is a valuable volume for students, teachers, and others who are interested in enhancing their communication skill.

About the Author

Dr. Bhaskar Khandu Narwate is currently working as **Asst. Professor & Head, Dept. of Commerce at** Shikshan Rasarak Mandal's Late Bindu Ramrao Deshmukh Arts & Commerce Mahila Mahavidyalaya, Nashik. He has done M. Com. M. Phil, NET, GDCA and is pursuing Ph.D. He is having **12 years** teaching Experience.

Prof. Sonam Poptani is currently working as an **Assistant Professor** in **Manghanmal Udharam College of Commerce, Pimpri Pune**. She has **9 year's** experience in teaching subjects like Business Communication, Corporate Accounting, Cost and Works Accounting, Marketing, Analysis of Financial Statements, Organisational Behaviour, Recent Advances in Business Administration, Auditing and Income Tax, Advanced Accounting, Strategic Management, Business Management. She has also presented and published research papers at National and International Conferences. She has also worked in different examination committees of SPPU.

Prof. Kushal Ramesh Pakhale is currently working as **Assistant Professor** in **Rayat Shikshan Sansthas, Dr. Babasaheb Ambedkar College Aundh, Pune.** He has Completed **M.Com.** form Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University Jalgaon. He has qualified **SET** Exam. He is pursuing **Ph.D** from Savitribai Phule Pune University. He has published research paper in National level Journal. He has more than **3 years** of teaching experience. He is also an experienced e-tutor in MNC, where he provided tutoring to the American students for Accounting and IT.

Savitribai Phule Pune University, B.Com-4th Semester

Subjects	Author
Business Communication-II	Dr. Bhaskar Khandu Narwate, Prof. Sonam Poptani, Prof. Kushal Ramesh Pakhale
Corporate Accounting-II	Dr. Nirve Dnyandev Laxman, Prof. Tejasweeta Sunil Mundhe, Prof. Arun Jalindar Divate
Business Economics(Macro)-II	Dr. Gautam Bhong, Dr. Mahendra Kailas Sonawane, Dr. Amita U. Gupta
Business Management-II	Dr. Balwant Bhimrao Landge, Dr. Kalhapure Balasaheb Babanrao, Dr. Rupali Sheth
Elements of Company Law-II	Dr. S. N. Nanaware, Dr. Sunil Joshi, Dr. Sudhir Suresh Borate

Printed at: Savera Printing Press, Jankipuram, Lucknow.-Mob. 9235318504/07

₹140

www.tppl.org.in
www.questionpaper.org.in

Scan QR Code

TPPL

kindle

ISBN:978-93-90570-52-2

1 SPPU B.Com Business Communication-II 4th Sem

Read to Lead

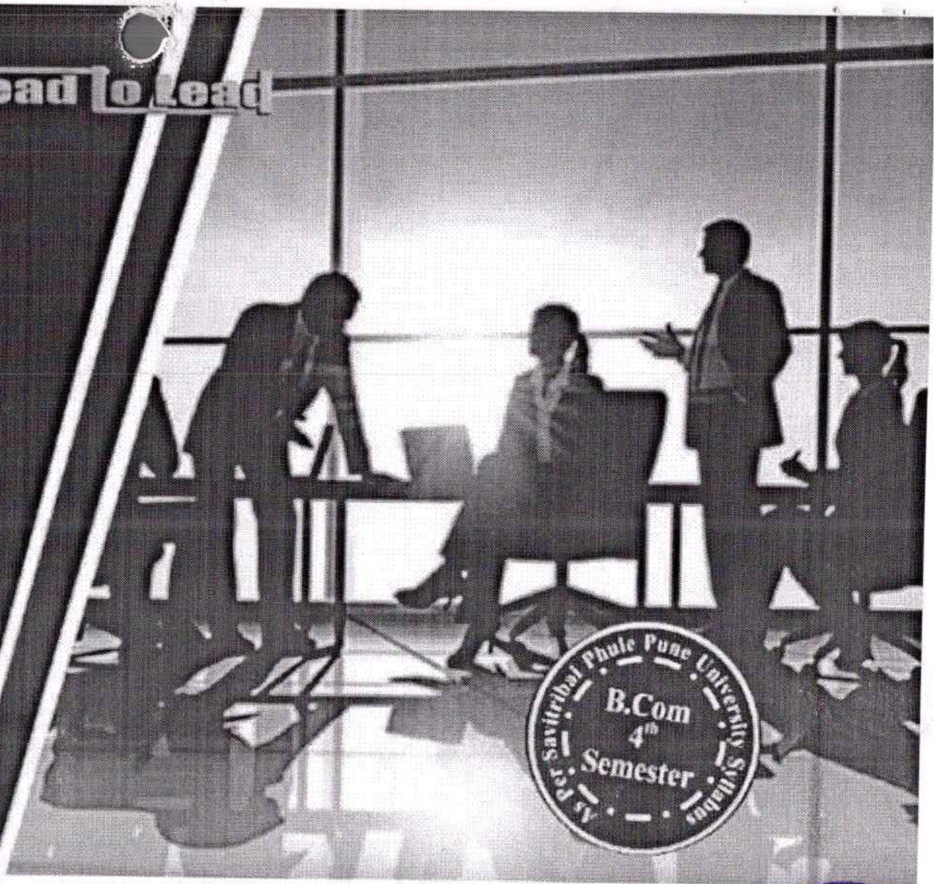

Business Communication-II

THAKUR PUBLICATION PVT. LTD.
PUNE

Dr. Bhaskar Khandu Narwate
Prof. Sonam Poptani
Prof. Kushal Ramesh Pakhale

Dr. Babasaheb ... Mahavidyalaya, Pune

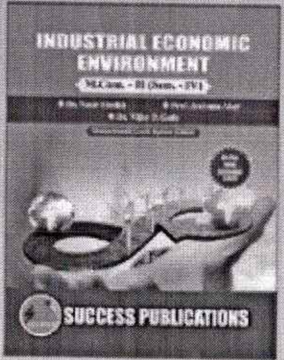

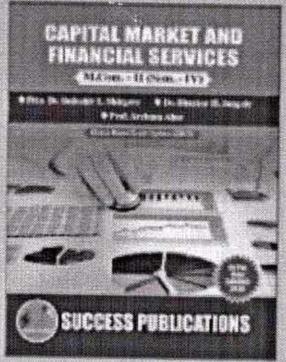

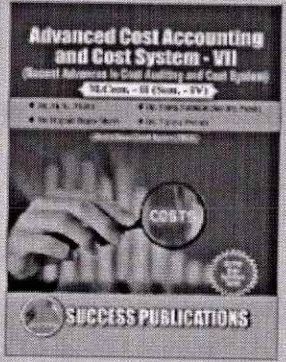

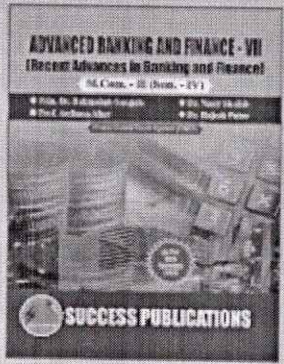

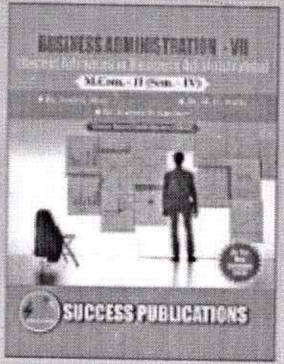

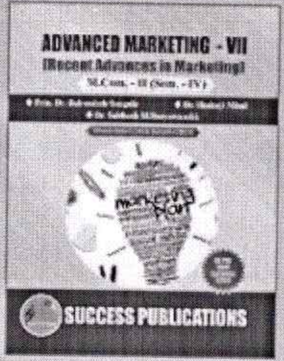

Also Available in Marathi Medium

ISBN : 978-93-24457-34-5

PT-3498

SUCCESS PUBLICATIONS

Address : Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth, Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Theatre, Pune - 30.
Ph. No. 24434662, Mobile : 9325315464
E-mail : sharpgroup31@rediffmail.com
Website : www.sharpmultinational.com

Advanced Accounting and Taxation - VII (Recent Advanced in Accounting, Taxation & Auditing) M. Com. - II (Sem. - IV)

Advanced Accounting and Taxation - VII

(Recent Advanced in Accounting, Taxation & Auditing)

M.Com. - II (Sem. - IV)

♦ Dr. Govind M. Dumbre ♦ Prin. Dr. Anil B. Adsule
♦ Mr. Kushal Pakhale

Choice Based Credit System (CBCS)

As Per New Syllabus 2020

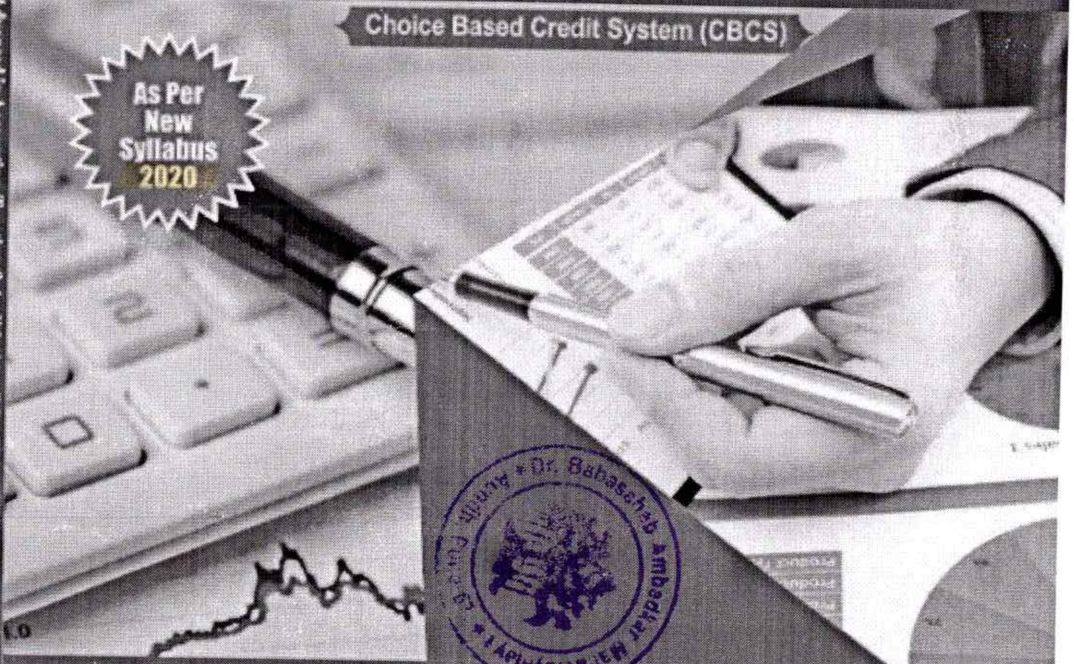

Dr. Babasaheb Ambedkar

SUCCESS PUBLICATIONS

ENTREPRENEURSHIP AND SMALL BUSINESS MANAGEMENT
(GC - 401)
S.Y.B.B.A. (Sem. - IV)

• Mr. Kushal Pakhale • Prof. Mehnaz Kaushar
• Mr. Mudassar Shaikh

Choice Based Credit System (CBCS)

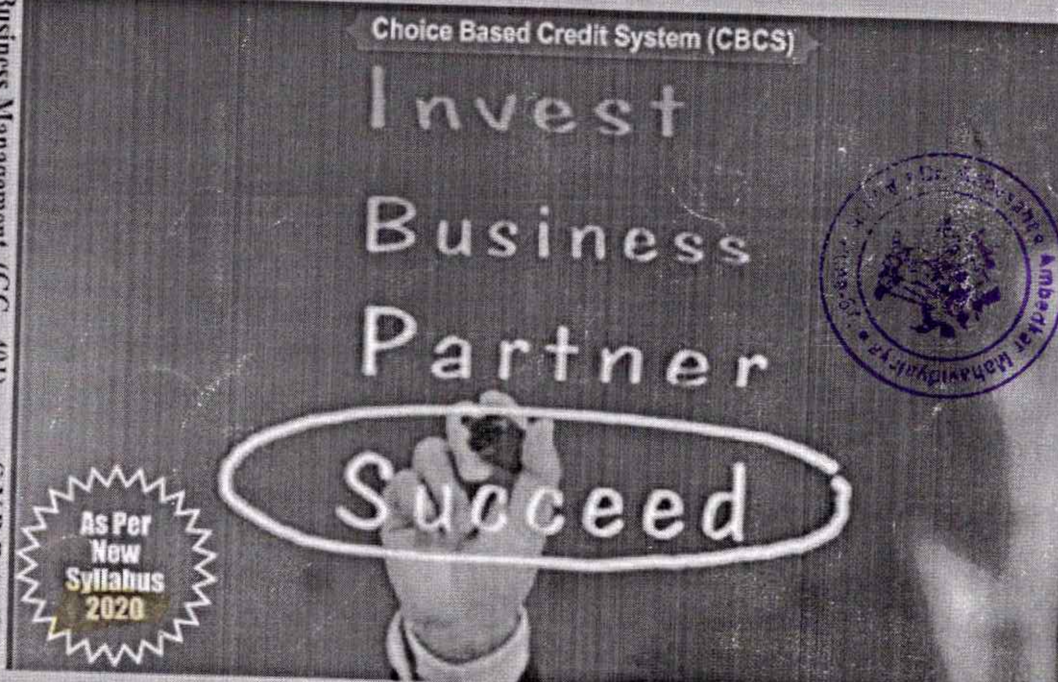

As Per New Syllabus 2020

SUCCESS PUBLICATIONS

Entrepreneurship and Small Business Management (GC - 401) S.Y.B.B.A. (Sem. - IV)

All Semesters Available

SUCCESS PUBLICATIONS

PT-3719

Address : Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth, Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Theatre, Pune - 30.
Ph. No. 24434662, Mobile : 9325315464
E-mail : sharpgroup31@rediffmail.com
Website : www.sharpmultinational.com

Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya Aundh, Pune-67.

Dr.Atul Choure

Marathi

IMPACT FACTOR (SJIF) 2021-7.380 ISSN 2319-4766

An International Peer Reviewed & Refereed Journal

SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL FOR INTERDISCIPLINARY STUDIES

APRIL - JUNE,2021, VOL- 10, ISSUE-55

राष्ट्रीय चर्चासत्र विशेषांक, मराठी विभाग, लोकमान्य महाविद्यालय, वरोरा, (जि. चंद्रपूर) महा.

मुख्य-संपादक
डॉ. सुबोध कुमार सिंह
प्राचार्य

संपादक
डॉ. जयश्री शास्त्री
मराठी विभाग प्रमुख

IMPACT FACTOR (SJIF) 2021= 7.380 ISSN 2319-4766

An International Peer Reviewed & Refereed Journal

SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL FOR INTERDISCIPLINARY STUDIES

APRIL-JUNE, 2021, VOL- 10, ISSUE-55

राष्ट्रीय चर्चासत्र विशेषांक, मराठी विभाग

लोकमान्य महाविद्यालय वरोरा,

जिल्हा चंद्रपूर महाराष्ट्र

समकालीन मराठी साहित्य : चिंतन आणि चिकित्सा

मुख्य संपादक

डॉ. सुबोध कुमार सिंह

प्राचार्य

संपादक

डॉ. जयश्री शास्त्री

मराठी विभाग

प्रमुख संपादक मंडळ

डॉ. श्रीनिवास पिलगुलवार (समाजशास्त्र विभाग प्रमुख)

प्रा.तानाजी माने (राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख)

डॉ. दीपक लोणकर (इतिहास विभाग प्रमुख)

प्रा. उत्तम देऊळकर (क्रीडा संचालक)

कु. लीना पुप्पलवार (ग्रंथपाल)

प्रा. श्रीकांत पुरी (इंग्रजी विभाग प्रमुख)

CamScanner

© : AUTHOR

Edition : 2021

Disclaimer: We do not warrant the accuracy or completeness of the Information, text, graphics, links or other items contained within these articles. We accept no liability for any loss, damage or inconvenience caused because of reliance on such content. Only the author is the authority for the subjective content and may be contacted. Any specific advice or reply to query on any content is the personal opinion of the author and is not necessarily subscribed to by anyone else.

Warning: No part of this book shall be reproduced, reprinted, or translated for any purpose whatever without prior written permission of the Editor. There will be no responsibility of the publisher if there is any printing mistake. Legal aspect is in Warora jurisdiction only in favour of Editor in Chief for this Special Issue on **समकालीन मराठी साहित्य : चिंतन आणि चिकित्सा.**

NOTE: Conference proceeding publication / Special issue publication/ Book with ISBN/ **Edited Book with ISBN publication** Contact us on **9881595917** either send your proposal to **srjisarticles16@gmail.com**

An International Peer Reviewed & Refereed
SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL
FOR INTERDISCIPLINARY STUDIES
S. No. 5+4/5+4, TCG'S, Saidatta Niwas, D-Wing, Ph - II,
1st Floor, F. No. 104, Nr. Telco Colony & Blue Spring Society,
Dattanagar-Jambhulwadi Road, Ambegaon (BK), Pune – 411046.
Website: www.srjis.com

CamScanner

11	समकालीन ग्रामीण वास्तवाचे प्रभावी चित्रण : 'पाडा' *प्रा. डॉ. विजयेंद्र विश्वनाथ पाटील*	76-80
12	समकालीन स्त्रीवादी साहित्यप्रवाह *प्रा. सौ. रश्मी रमेश देसाई*	81-87
13	समकालीन मराठी ग्रामीण कविता *प्रा. डॉ. राजकुमार मुसणे*	88-102
14	केशव मेश्राम-दलित मुक्ती लढ्यातील विद्रोही कवी *डॉ. अशोक विठ्ठलराव वाहुरवाघ*	103-105
15	समकालीन आदिवासी कवितेतील संवेदना *प्रा. डॉ. प्रकाश पी. वट्टी*	106-114
16	समकालीन मराठी कादंबरी : निळ्या डोळ्याची मुलगी *डॉ. अर्चना काटकर-सोनवणे*	115-118
17	जागतिकीकरणात समकालीन मराठी कवितेचे स्वरूप *डॉ. नरेंद्र तुकडोजी आरेकर*	119-128
18	'कोरकोंडा' कादंबरी — कायद्याच्या वाटेवरून होणारा संघर्ष *प्रा. डॉ. अरुण लाडे*	129-134
19	'पोटमारा' या कादंबरीतील समकालीन जाणिवा *प्रा. प्रदिप केशव चापले*	135-143
20	समकालीन मराठी नव कवींची ग्रामीण कविता *प्रा. डॉ. अतुल नारायन चौरे*	144-151
21	रेखा बैजल आणि माधुरी शानभाग यांची विज्ञानकथा *प्रा. रंजिता वीरकर*	152-158
22	'आलोक' समकालीन दीर्घकथेचा यशस्वी अविष्कार *प्रा. विकास शंकर पाटील*	159-163
23	समकालीन मराठी साहित्याचे स्वरूप आणि संकल्पना *प्रा. डॉ. विशाल प्रकाश लिंगायत*	164-168
24	आदिवासी आत्मकथने स्वरूप व आकलन *डॉ. विठ्ठल केदारी*	169-173

CamScanner

"समकालीन मराठी नव कवींची ग्रामीण कविता"

प्रा. डॉ. अतुल नारायन चौरे
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर कॉलेज, औंध, पुणे
मो.नं.- ८१६९४२४५१७/८६९२०८०२१० इ-मेल :choureatul.paru@gmail.com

ग्रामीण साहित्याला पुन्हा एकदा नवे बळ देण्याचे कार्य संपादक प्रा.बाळासाहेब घोंगडे हे 'अक्षरपेरणी' या मासिकाच्या माध्यमातून करीत आहेत. त्यांनी दिवाळीच्या मुहर्तावर सप्टेंबर २०१५ साली 'कविता विशेषांक' प्रकाशित केला. त्यामधून जवळपास ६७ कवींच्या कविता प्रकाशित केल्या आहेत. हा 'कविता विशेषांक' म्हणजे ग्रामीण कवितेचा दस्तऐवज आहे. ह्या कविता विशेषांकामधील सर्वच कवी नवकवी आहेत. नवकवींचे साहित्य एकत्रितपणे प्रकाशित करता येणे ही आजच्या काळातील मोठी समस्या आहे. काही नवकवींच्या कविता साप्ताहिक, मासिके, त्रैमासिके आणि दिवाळी अंकामधून प्रकाशित होतात. आणि काहींच्या कवितांना प्रकाशनाची संधीच मिळत नाही. परंतू ग्रामीण साहित्याचे अभ्यासक, संशोधक आणि संपादक प्रा.बाळासाहेब घोंगडे यांचे मला विशेष कौतुक करावेशे वाटते की, त्यांनी ग्रामीण साहित्याची पुन्हा पायाभरणी केली. संपूर्ण महाराष्ट्रातील ग्रामीण कवी लेखकांना एकत्रित आणण्याचे कार्य अक्षरपेरणी मासिकाच्या माध्यमातून केल्यामुळे खऱ्या अर्थाने ग्रामीण साहित्याला उभारी मिळाली आहे. प्रस्तुत शोधनिबंधामध्ये अक्षरपेरणी मासिकाच्या 'कविता विशेषांकामधील' निवडक कवींच्या कवितांचा संशोधनात्मक अभ्यास केला आहे.

अक्षरपेरणी मासिकातील कविता विशेषांकाचा विचार करता असे दिसते की, १९९० नंतर आलेल्या जागतिकीकरणाचा शहरीकरणाबरोबरच ग्रामाजीवानावरसुद्धा परिणाम झाला आहे. अनेक नवकवींच्या कवितेमधून याचे चित्रण आलेले आहे. ह्या अंकामधील कविता महानगर, ग्रामजीवन आणि स्त्रीजीवन व्यक्त करताना दिसतात. चंद्रकांत पोतदार म्हणतात की, 'कविता ही आतली सल असते' आपल्या कवितेमधून गावाचे, शेतीचे –मातीचे चित्रण करताना म्हणतात की, मातीची मुळच बोलू पाहातायत'

" बांधामेढीवरली करपलेली घर
आणि लगीनघाईसारखे सुगीचे दिवस
अवजारान आणि बैलांच्या संगतीने
शिवार फुलवाव, गाळावा घाम
भाकरी सुगंधावी कष्टान"१

शेतीचे वर्णन करताना चंद्रकांत पोतदार म्हणतात की, सुगीच्या दिवसांत शेतकऱ्याच्या घरामध्ये लगीन घाई असते. सुगीच्या दिवसात शेतामधील पीक घरामध्ये आनेपर्यंत शेतकऱ्याला चैन नसते.

कारण दिवसात अवकाळी वादळ-वारा येण्याची दाट शक्यता असते. अशावेळी हाता तोंडाशी आलेला घास जाण्याची शक्यता असते. त्यामुळे अवकाळी पावसाच्या अगोदर शेतातील पीक घरात आणण्याची लगीनघाई असते. शेतकरीराजा बैलांच्या सहायाने आपली शेती फुलवतो. ती फुलवताना वर्षभर शेतात घाम गाळतो आणि कष्टाने कमावलेली भाकरी खातो.एकंदरीतच चंद्रकांत पोतदार यांची कविता शेतकऱ्याच्या मनातील आतली सल व्यक्त करताना दिसते.शेतीमातीत जन्माला आलेले कवी जनार्धन देवरे म्हणता की, 'व्यक्त होण्यासाठी कविता मला गरजेची वाटू लागली'. आपल्या आई –वडिलांचा, आजी आजोबांचा शेतीशी चाललेला झगडा लेखकाणे बालपणापासून पाहिलेला आहे. त्यामुळे आपल्या कवितेमधून ही सल व्यक्त करताना ते 'संचिताचे भांडवल' या कवितेत म्हणतात की,

"रुसलेल्या पावसानं औंदा जाळलं स्वप्नांना
दुष्काळाची साडेसाती इथ संपता संपेना
आद्रपुनर्वसू पुष्प गेले कोरडे ठणान
आषाढातच अंकुर मेले टाकुनिया मान
शेतामधी पेरलेला गेला गाभडून दाणा"२

कवी जनार्धन देवरे आपल्या कवितेमधून दुष्काळाच्या परिस्थितीचे चित्रण करताना दिसतात. पावसाअभावी शेतीची झालेली विदारक अवस्था चित्रित केली आहे.शेतकरी आपल्या मानाशी असंख्य स्वप्न घेऊन जगत असतो.बऱ्याचदा निसर्गाच्या लहरीपणामुळे शेतकऱ्याची असंख्य स्वप्न भंग पावतात. पावसाच्या पाण्याअभावी मातीमधून उगवलेल्या अंकुराणे माना टाकल्या आहेत. एवढेच नव्हे तर नुकताच शेतामध्ये पेरलेला दाणा पाण्याअभावी गाभाडून गेला आहे.गुरे ढोरे परागंदा झाली आहेत.शेती व्यावसाय हा जुगाराप्रमाने झाला आहे. कुटुंबाला आणि संपूर्ण समाजाला जगवण्यासाठी हा जुगार प्रत्येक शेकरी दरवर्षी खेळत आहे. त्यामुळे नाती गोती, देणे घेणे कसे टाळावे हे शेतकऱ्याला कळत नाही. त्यामुळे ह्या कवितेमधून कवीने शेतकऱ्याने उराशी बाळगलेली असंख्य स्वप्न धुळीला मिळाल्याची खंत व्यक्त केली आहे. फुगा बागुल म्हणतात की, 'बळ बुद्धी वेचूनिया शक्ती ! उदक चालवावे युक्ती' संत तुकारामांनी सांगितलेल्या पर्यावरणाबाबतच्या संदेशाची आठवण करून देतात.पाश्चात्यांकडून आपण ओरबाडण्याची वृत्ती आत्मसात केली आहे. त्यामुळे आपल्या स्वार्थासाठी आपण निसर्गातील प्रत्येक गोष्ट ओरबाडून घेतली. जागतिकीकरणाच्या रेट्यात माणूस स्वतःच्या भावविश्वात हरवत चालला आहे. माणसाने चंगळवादी जीवनैलीचा पुरस्कार केल्यामुळे स्वतःच्या स्वार्थासाठीमागेपुढे न पहाता निसर्गातील प्रत्येक गोष्ट ओरबडून घेतली.त्यामुळे निसर्गसुद्धा लहरीपणे वागायला लागला आहे. फुगा बागुल यांची कविता मानवाचा स्वार्थीपणा आणि निसर्गाचा लहरीपणा व्यक्त करताना दिसते.

'दर्यावर्दी कोलंबसान गर्विष्ठ सागरपाण्यावर
हुकुमत गाजवीत किनारा दाखवीत

CamScanner

अनंत धेयशक्ती दाखवली हे खर !
वास्को द गामान सागरपाण्यावरून
चालत येत भूखंडाचे शोध लावले हे हि खरं !
तेव्हापासून रे पाण्या ! तू
जागतिकीकरणाचा विषय झालास"३

फुगा बागुल म्हणतात की, भारतामध्ये जागतिकीकरण आल्यावर त्याने पाण्यावर माणसाने स्वतःची हुकुमत गाजवायला सुरुवात केली. तेव्हापासून पाणी हा जागतीकीकरणाचा विषय झाला. समुद्राचे नामकरण करण्यात आले.समुद्राची वाटणी करण्यात आली. वेगवेगळ्या कारखाण्यांसाठी वॉटर प्लान्ट, वॉटर पार्क ह्यासाठी पाण्याचे वाटप करण्यात आले. माणसाने चंगळवादी जीवनशैलीचा पुरस्कार केल्यामुळे निसर्गसुद्धा लहरी वागायला लागला.जागतीकीकरणात कारखान्यांसाठी, वॉटर प्लान्ट, वॉटर पार्कसाठी पाणी उपलब्ध होते. पण जगाचा पोशिंदा असणाऱ्या शेतकऱ्याच्या शेतीला पाणी उपलब्ध होत नाही.अशी खंत फुगा बागुल व्यक्त करतात. शेतकरीराजा पावसाची आतुरतेने वाट पहात बसतो. पण वेळेवर पाऊस पडत नाही.यांची खंत ते पुढील कवितेमधून व्यक्त करतात.

"वरचा बाबा कवा मुतल याचा भरवसा नाही.
पूर्वी खोदेल तेथे झरे असायचे
अशी लाथ मारून पाणी काढायची मानस !
अन आता
कर्जाच्या पैशाने बोर करून पाण्याचा थेंबही
दाद देत नाही म्हंटल्यावर
तांब्याभर पाण्यात 'ठायमेट' कालवून
पितात मानस !"४

फुगा बागुल आपल्या कवितेमधून पाण्याचे भीषण वास्तव मांडताना दिसतात. पूर्वीच्या काळी धो-धो पाऊस पडत असे त्यामुळे कोणत्याही ठिकाणी खोदले की पाणी लागायचे एवढेच नव्हे तर लाथ मारेल तिथे पाणी काढण्याची ताकद होती. परंतु जागतिकीकरणाच्या युगात माणसाने स्वाताच्या फायद्यासाठी निसर्गातील प्रत्येक गोष्ट ओरबाडून घेतली आहे.कारखान्यांसाठी पाणी, वॉटर प्लान्ट आणि वॉटर पार्कसाठी मोठ्या प्रमाणावर पाण्याचा वापर केल्यामुळे आता जमिनीत पाणीच राहिले नाही. गावाकडील विहिरी भर पावसाळ्यात कोरड्या पडल्या आहेत.म्हणून अनेक शेतकऱ्यांनी सावकाराकडून कर्ज काढून आपल्या जमिनीत बोर मारले आहे.पण पाण्याचा एक थेंबही लागला नाही. अशावेळी घेतलेले कर्ज कसे फेडायचे असा प्रश्न शेतकऱ्यासमोर उभा राहतो. त्यामुळे तांब्याभर पाण्यात थायमेट कालउन तो स्वतःला संपवण्याचा प्रयत्न करताना दिसतो.मानवाने निसर्गाला ओरबाडल्यामुळे निसर्गाने मानवाकडे पाठ फिरवलेली दिसते.पूर्वी रस्त्यावर जागो-जागी पाणपोया होत्या. आता मात्र गावोगाव टॅन्करणे पाणी पुरवावे

CamScanner

लागते. अशाप्रकारचे दाहक वास्तव फुगा बागुल मांडताना दिसतात. "कविता हा माझ्या जगण्याचा श्वास आहे." असे स्वाती शिंदे-पवार म्हणतात. स्वतःला मोकळे करण्यासाठी मी कविता लिहिते. मी मातीशी इमान राखते, स्वतःच गाऱ्हान,रडगान गात बसण्यापेक्षा अखंड मानवजातीची मी प्रेरणाश्रोत, मार्गदर्शक होते. अशाप्रकारचा आशावाद त्या व्यक्त करताना दिसतात. 'लेक भुईची' या कवितेमधे त्या म्हणतात की,

"पोर कुणब्याची
लिंबू वेचायची
शेती भांगलन
ओचा खोचायची
मोट धरताना
बांध काटायचा
पळ पळताना
घाम सांडायचा"५

ग्रामजीवनाचे नेमक्या शब्दात वर्णन केले आहे. शेतकऱ्याच्या मुलीला शेतात काम करावेच लागते.लिंबू वेचण्यापासून शेतात खुरपण्यापर्यंत काम करावेच लागते.पूर्वी विहिरीमधील पाणी काढण्यासाठी मोटेचा वापर केला जात असे. तेव्हा घामाच्या धारा सांडायच्या शेतातील कामे करताना अनेकांना बैलांची गरज लागत असे. अनेक शेतकऱ्यानकडे बैल घेण्याइतपतसुद्धा पैसे नसायचे. अशावेळी शेतकरी स्वतःच बैल व्हायचा. एकंदरीतच शेतकऱ्याच्या कस्टमय जीवनाचा आलेख व्यक्त करणारी त्याची कविता आहे. 'गावगाड्यातल दुखः मांडून व्यवस्थेला जाग आणण' ही भूमिका घेऊन रावसाहेब कुवर लेखन करताना दिसतात. लहानपनापासून शेती-माती, गुरे-ढोरे,उन-वारा, शेतीपासून रोजगार हमीच्या कामापर्यंत राबलेला हा कवी आहे. त्यामुळे सहाजिकच त्यांच्या कवितेमधून ग्रामजीवनाचे आणि कृषी जीवनाचे दाहक वास्तव मांडताना दिसतात. 'पुन्हा एक शेतकरी संपला' ह्या कवितेच्या माध्यमातून रावसाहेब कुवर म्हणता की,

"सततच्या दुष्काळाला वैतागून
धरला त्याने सुरतेचा रस्ता
आणि जाऊन बसला
दूरच्या नातेवाईकांच्या आसऱ्याला
घरदार नसलेल्या डोंबाऱ्याने
करावा रात्रीपुरता मुक्काम
ग्रामपंचायतीच्या ओट्यावर तसा"६

महाराष्ट्रातील अनेक भागात सातत्याने पडणाऱ्या दुष्काळाचे दाहक वास्तव कवीने व्यक्त केले आहे. सततच्या दुष्काळाला कंटाळून शेतकरी कुटुंबाचा उदरनिर्वाह करण्यासाठी घर-दार सोडून

CamScanner

शहरात नोकरीसाठी जातो. त्यामुळे गावाकडील शेती-वाडी घर-दार उध्वस्त होते. शहरातीत कारखान्यात स्वतःला आठ-आठ तास आडकाउन घेतो.चार-चार तास ओव्हरटाईम करतो. गावाकडील घर-दार, शेती-वाडी विकून शहरात जाऊन रहातो. बायकोच्या डोळ्यात झगमगनारे शहर बसलेले असते, मुलांना रेल्वेच्या डब्यात बसल्याचा मनोमन आनंद होतो. परंतु गाव सोडलेल्या शेतकऱ्याच्या मनात वेगळ्याच वादळ-लाटा उठलेल्या असतात. सुटत चाललेली भाऊबंदकी, घरदार,बैलघोटा, शेतशिवार ह्यामुळे तो मनातून अस्वस्त आहे. त्यामुळे लेखक म्हणतो की, त्या दिवशी पुन्हा एक शेतकरी संपला. तो शेतकरी अस्वस्थतेमुळे संपला की, आपल्या व्यवस्थेमुळे संपला असा प्रश्न समाजव्यवस्थेला विचारला आहे. शेतकऱ्याच्या दाहक वास्तवाबरोबर, शेतकऱ्याच्या मुलांचा प्रश्नालाही वाचा फोडली आहे. 'खेड्यातील पोर बसली आहेत येड्यासारखी' ह्या कवितेमधून कवी सांगतो की,

"डीएड, बीएड होऊन
सरकारी जावई होण्याच्या नादात
निघून गेल त्याच्या अंगातून शेतीकाम
आणि लागेलच नोकरी खात्रीनं
असंही कुणी सांगत नाही ठाम"७

फुले-शाहू- आंबेडकरांच्या प्रेरणेने १९६० नंतर ग्रामीण भागापर्यंत शिक्षण पोहचल्यामुळे शेतकऱ्याची मुले-मुली शिकली. परंतू १९९० नंतरच्या जागतिकीकरणाच्या रेट्यामुळे समाजात प्रचंड स्पर्धा निर्माण झाल्यामुळे नोकऱ्याच शिल्लक राहिल्या नाहीत. तरीसुद्धा खेड्यातील शेतकऱ्याची मुले शिक्षण घेत आहेत. परंतु त्यांचे अर्धे अधिक आयुष्य शिक्षण घेण्यातच जात आहे. परिणामी शेतीकाम करण्याची सवय अंगातून निघून जाते. शिक्षण घेतल्यामुळे नोकरी मिळेलच असे खात्रीने सांगता येत नाही. नोकरी न मिळाल्यामुळे काळ्या-काळ्या नकट्या-नुकट्या पोरींचा बापसुद्धा आपली मुलगी लग्नासाठी देत नाही. आपल्या दारावरून एखाद्या कुत्र्याला हाकलउन लावावे त्याप्रमाणे नवऱ्यामुलाला दारावरून हाकलऊन लावले जाते. वयाची तिशी उलटली तरी लग्न जमत नाही. बापाच्या नावावरील सात-बारासुद्धा मुलाच्या नावावर होत नाही. अशावेळी खेड्यातील मुले येड्यासारखी शाळेच्या ओट्यावर निरर्थक गप्पा मारत बसली आहेत. रमेश पवार यांनी बापावरती अनेक कविता लिहिल्या आहेत. त्यांनी आपल घर-दार, आसपासची माणसे, त्यांची सुखः-दुखः त्यांचा जगण्याचा संघर्ष, मानापमान, यशापयश,आशा-आकांक्षा सार्व काही पाहिलेले, अनुभवलेलं आणि अनुभवातून कळालेलं कवितेच्या माध्यमातून मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे. रमेश पवार म्हणतात की,

"वावराच्या बांधावरून फेरफटका मारताना
बाप सांगत राहायचा
गोष्टी गावाकडल्या...
पंचायतिचं राजकारण मंदिरात

मारुतीच्या व्हरांड्यावर जुगाराचा डाव
जि.प.ची बंद पडत जाणारी शाळा
मास्तर विचारतात मडक्याचा भाव"८

जागतिकीकरणाचा परिणाम शहराबरोबरच गावावरसुद्धा झाला आहे. खेड्यातील मुले शिकली आणि नोकरीनिमित्त शहरात गेली. सुट्टीच्यावेळी गावाकडे आल्यावर बाप गावाकडील गोष्टी सांगताना म्हणायचा की, एकेकाळी ज्या मंदिरात कीर्तन सुरु असायचे तेथे पंचायतीच्या राजकारणाच्या गप्पा व्हायला लागल्या आहेत. मंदिराच्या व्हरांड्यात पत्त्यांचा डाव सुरु असतो. विद्यार्थ्यांच्या अभावी बंद पडत चाललेल्या जिल्हा परिषदेच्या शाळांबद्दल बाप सांगत रहातो. याबरोबरच बाप गावातील वास्तव सांगतो की,

"लग्न समारंभात गावठीचा मारून ग्लास
भगवान बाप्पाचा वेडा मुरल्या
कपाशीवर पडलेल्या लाल्या
ऐन पेरणीत डोंगर धनगराचा
मारून पडलेला बैल
नि एका पावसासाठी वाया गेलेला हंगाम
अस काहीबाही
नि संपत जायची सुट्टी..."९

आजच्या समकालीन जीवनातील गावाचे विदारक वास्तव बाप मुलाला सांगत आहे. एकेकाळी सुजलाम सुफलाम असणारा गाव आता पहिल्यासारखा राहिलेला नाही. व्यसनाधीन झालेल्या तरुण पिढीचे वास्तव चित्रण कवीने रेखाटलेले आहे. सुगीच्या दिवसात शेतकऱ्याची लगीनघाई असते. अशावेळीच डोंगर धनगराचा बैल मरून पडला आहे. त्यामुळे शेतीमधील कामे ठप्प झाली आहेत.पावसाअभावी पिकांचा हंगाम वाया गेला आहे. नांगरणी, कोळपणी, आणि बी बियाणांसाठी केलेला खर्च वाया गेला आहे.त्यामुळे सावकाराकडून घेतलेल्या कर्जाचा बोजा वाढला आहे. अशा अनेक गोष्टी बाप सांगायचा... अशातच सुट्टी संपत यायची तेव्हा गावाबाहेरील बस थांब्यापर्यंत बाप निरोपासाठी यायचा. अशावेळी बापाने निरोपासाठी उंचावलेला फाटक्या बाहीचा हात पाहून मुलगा मनातून तळमळत रहातो. बापसुद्धा पुढच्या सुट्टीची वाट पहात तळमळत घराकडे जातो. बापाने गरिबी पहिली, पण बाप कधी खचला नाही. बापाचा कष्टाच्या भाकरीवर दृढ विश्वास असल्याने बापाने कधी बेईमानी केली नाही. मनाने हळवा असणारा बाप गावाबद्दल, शेतीबद्दल, नात्यांबद्दल आत्मियतीने आणि तळमळीने बोलत रहातो. कैलास दौंड नावाचे कवी म्हणतात की, 'कविता ठरउन नव्हे तर आतून यायला पाहिजे'. ते गावबीव नावाच्या कवितेत म्हणतात की,

CamScanner

"शेतीच अनुदान बँकेत जमा झाल्याची
मानस होत राहतात गावजमा
दगडा-दगडांवर बसतात टेकउन बूड
त्याच्याशीही आदिम नात सांगत
अंधार वाढत जातो खोल-खोल
मानस जातात अंधारात झोपी-बिपी
उद्याच्या मृगजळी पुराची स्वप्ने पहात"१०

समकालीन जीवनात आज महाराष्ट्रातील अनेक ठिकाणी दुष्काळ पडला आहे. दुष्काळाच्या परिस्थितीवर मात करण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाने कर्जमाफी योजना जाहीर केली. काहिंना कर्जमाफी मिळाली, तर काहिंना फक्त आश्वासने. काहींच्या बँक खात्यात शेतीचे अनुदान तर काहींची खाती अनुदानाची वाट पहात आहेत. अशावेळी सगळा गाव एकत्र जमतो. शेतीच्या अनुदानावर तासन-तास चर्चा केली जाते. उद्याची भावी स्वप्ने मनाशी घेऊन माणसे अंधारात झोपी जातात. कमरे इतक्या मृगजळाने बनली आहेत इथली शेती आणि बागाईते. अशा स्वरूपाचे विदारक वास्तव कवी मांडताना दिसतो. रावसाहेब जाधव आपल्या कवितेबद्दल म्हणातात की, 'केंद्रापर्यंत पोहचण्याचा प्रयत्न करणारी माझी कविता आहे.' ज्या परिसरात रंगलो, रमलो, तरंगलो, जगलो, वाढलो ती माती, शिवार, शिवार, माणसे, जनावरे, जीवजंतू, ऋतू, आकाळ-अवकाश,आशा-निराशेचा सगळा परीघ पेलताना त्याच्या केंद्रापर्यंत पोहचण्याचा प्रयत्न करणारी कविता रावसाहेब जाधवांची आहे. 'जगवा राव' नावाच्या कवितेत कवी म्हणतो की,

"स्मार्ट सिटी बनवताना स्मार्ट शेती बी बनवा राव
उगवण्यापुरती जागा अन पेर्ता माणूस
जगवा राव
वाफस्याला वाप्यावाप्यात वाय-फाय पेरू आम्ही
दबला दाणा कोंबाळण्याला थोडे खत
पुरवा राव"११

आजच्या समकालीन जीवनात स्मार्ट सिटी बनवली जात आहे. त्याच धर्तीवर स्मार्ट शेती बनवा राव. असे म्हणून कवीने समाजाचे लक्ष वेधले आहे. संपूर्ण जगाचा पोशिंदा बळीराजाला जगवण्याचा संदेश प्रस्तुत कविता देताना दिसते. शेती पिकवण्याचे धडे शिकउन झाले आहेत. आता तरी शेतीतील माल विकण्याची अक्कल शिकवा राव, नको तिथे बरसणाऱ्या पावसाला अडउन जिथे गरज आहे तिथे बरसावा राव. असा अंतरीचा कळवला व्यक्त केला आहे. अशाप्रकारे समकालीन मराठी नव कवींच्या ग्रामीण कवितेमधून वास्तव अनुभव प्रकटला आहे.

CamScanner

संदर्भग्रंथ

१) घोंगडे बाळासाहेब. (संपा.) 'अक्षरपेरणी कविता विशेषांक' (दिवाळी) प्रकाशन- अक्षरवाङ्मय.पुणे. प्र.आ. सप्टेंबर- ऑक्टोबर- नोव्हेंबर- डिसेंबर २०१. वर्ष दुसरे अंक-५ पृ.क्र.०९.
२) तत्रैव. पृ.क्र. १७.
३) तत्रैव. पृ.क्र. २१
४) तत्रैव. पृ.क्र. २३.
५) तत्रैव. पृ.क्र. ३६.
६) तत्रैव. पृ.क्र. ३९.
७) तत्रैव. पृ.क्र. ४१.
८) तत्रैव. पृ.क्र. ४३.
९) तत्रैव. पृ.क्र. ४३.
१०) तत्रैव. पृ.क्र. ४७.
११) तत्रैव. पृ.क्र. ५०.

CamScanner